

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

“ИҚТИСОДИЁТ” факультети

“МАКРОИҚТИСОДИЁТ” кафедраси

“ҲИМОЯГА РУХСАТ ЭТИЛДИ”

Кафедра мудири и.ф.н.,
доц.М.Т.Асқарова

« 3 » 06 2013 йил

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

**Мавзу: Тумандаги ижтимоий соҳанинг ривожланиш
даражасини иқтисодий таҳлили
(Жиззах вилояти Зомин тумани мисолида)**

ИЛМИЙ РАҲБАР:

и.ф.н., кат.ўқит. М.Абдуллаева

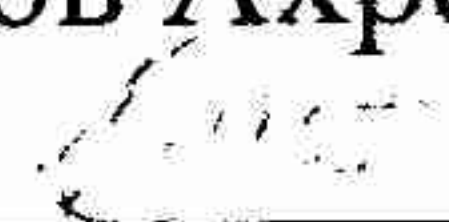


**БАЖАРДИ: “Иқтисодиёт
(макроиқтисодиёт)” таълим йўналиши**

ЭКМ –52 гуруҳ

битирувчи курс талабаси

Тошмуродов Ахрор Абдуваитович



Битирув малакавий иши дастлабки ҳимоядан ўтганлиги 2013 йил
___ майдаги _____ сонли баённома билан расмийлаштирилган.

ТОШКЕНТ-2013

“ИҚТИСОДИЁТ” факультети
“Макроиктисодиёт” кафедраси

Талаба битирув малакавий ишининг дастлабки ҳимояси натижасининг хулосаси тўғрисида комиссия

ҳайъати йиғилишининг _____ сонли баённомасидан

К Ў Ч И Р М А

« 14 » _____ 2013 йил

Талаба _____ нинг
 (Фамилияси, исми, отасининг исми)

(Битирув малакавий иши мавзуси ва мавзулар тўпламидаги рақами)

Илмий раҳбари _____

Битирув малакавий ишининг мавзуси аввалги йилларга нисбатан ўзгарганми? _____

Битирув малакавий ишининг режаси аввалги йилларга нисбатан ўзгарганми? _____

Битирув малакавий ишининг 15 банддан иборат адабиётлар рўйхати янгиланганми? _____

Битирув малакавий ишининг асосий натижалари:

1. _____
2. _____
3. _____

Битирув малакавий ишининг асосий камчиликлари:

1. _____
2. _____
3. _____

Ҳимояда иштирок этган талабага БМИнинг мавзуси бўйича берилган саволлар:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Битирув малакавий ишининг дастлабки ҳимояси тўғрисида комиссия ҳайъатининг якуний хулосаси:

(Ҳимояга тавсия этилади, ҳимояга тавсия этилмайди) _____

Комиссия раиси: _____

Аъзолари: 1. _____

2. _____

3. _____

«16» 6.5 2013 йил

ТДИУ Иқтисодиёт факультети «Иқтисодиёт (макроиқтисодиёт)» таълим йўналиши бўйича битирувчи курс талабасининг битирув малакавий ишлари тавсияларини ўқув жараёнларига қўлланиши бўйича

ДАЛОЛАТНОМА

Тошкент шаҳри

«16» 6.5 2013 йил

Талаба Тошмуҳаммад Абдулқодиқов нинг

(фамилияси, исми, отасининг исми)

(битирув малакавий иши мавзуси)

Илмий раҳбари:

Битирув малакавий ишининг асосий натижалари боблар ва параграфлар бўйича бетлари кўрсатилган ҳолда фаннинг маъруза матнларида, амалий машғулотларида, лаборатория, компьютер ишларида ҳамда магистрлик диссертацияларда ёки кейс стадилар тайёрлашда фойдаланишини аниқ кўрсатиш керак.

1. Маъруза матнларида (бетларини кўрсатинг): 2-32. Амалий машғулотларида (бетларини кўрсатинг): 4-53. Лаборатория ва компьютер ишларида (бетларини кўрсатинг): 6-74. Кейс стадиларда (бетларини кўрсатинг): 8-95. Битирув малакавий ишида (бетларини кўрсатинг): 10-11Комиссия раиси доц. М.Т.АсқароваАъзолари: 1. Тошмуҳаммад Абдулқодиқов2. Тошмуҳаммад Абдулқодиқов3. Тошмуҳаммад Абдулқодиқов

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИГА ТОПШИРИҚ

Талабага

(Фамилияси, исми, отасининг исми)

Йўналиши: “Иқтисодиёт (макроиқтисодиёт)”

1. Битирув малакавий иши мавзуси

2. Малакавий амалиёт жойи

3. Иш раҳбари

(Фамилияси, исми, отасининг исми, илмий даражаси ва унвони)

4. Иш бўйича маслаҳатчи

(Фамилияси, исми, отасининг исми, илмий даражаси ва унвони)

5. Ишнинг мақсади

6. Иш мундарижаси (режаси)

Бажариш муддати:

I - боб.

«10» 12 2013 йил

II - боб.

«10» 12 2013 йил

III - боб.

«10» 12 2013 йил

Хулоса ва таклифлар.

7. Ишни бажариш учун зарур бўлган материаллар:

а) Адабиёт манбалари:

б) Хуқуқий актлар

в) Статистик ва бошқа ҳақиқий маълумотлар:

8. Тасвирий материаллар:

9. Ишни топшириш муддати

«10» 12 2013 йил.

Илмий раҳбар

Маслаҳатчи

Топшириқни бажариш учун олдим

Топшириқ берилган кун

(имзо)

(имзо)

(талаба имзоси)

«10» 12 2013 йил

Тошкент Давлат иқтисодиёт университети Иқтисодиёт факультети
“Иқтисодиёт(макроиқтисодиёт)” йўналиши битирувчи курс талабаси
Тошмуродов Ахрор Абдувоидовичнинг и.ф.н., кат. ўқ. М.К. Абдуллаева
илмий раҳбарлигида “Тумандаги ижтимоий соҳанинг ривожланиш
даражасини иқтисодий таҳлили (Жиззах вилояти Зомин тумани мисолида)”
мавзусида ёзилган битирув малакавий ишига

АННОТАЦИЯ

Мавзунинг долзарблиги. Ўзбекистон Республикасида кучли ижтимоий сиёсатни амалга ошириш республика иқтисодиётини ислоҳ қилишнинг энг муҳим тамойилларидан биридир. Амалга оширилаётган ижтимоий ва иқтисодий соҳадаги ислохотлар натижасида аҳолининг реал даромадлари ошиб, ижтимоий соҳанинг барча йўналишларида ижобий силжишларга эришилмоқда. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ислохотларнинг натижасида ижтимоий хизмат кўрсатиш соҳалари жадал ривожланиб бормоқда.

Ижтимоий соҳадаги эътиборнинг кучлилиги боис Ўзбекистон Республикасида саводхонлик даражасининг юқори кўрсаткичларига, оналар ва болалар ўлими коэффиценти эса пасайиб бормоқда. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тақдим этилган мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясида белгиланган маҳалланинг давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини олиб бориш тизими, фуқаролар йиғини ҳудудидаги болалар майдончаларини таъмирлаш, тўққизинчи синф битирувчиларини таълимнинг кейинги босқичига йўналтириш ҳамда коллеж битирувчилари бандлигини таъминлаш ишларида маҳалланинг жамоатчилик назорати катта ўрин тутди. Бу эса ўз навбатида ижтимоий соҳани ривожланишида маҳалла қўмиталарининг ўзаро ҳамкорлигини ва натижада эса фуқаролик жамиятининг демократик ислохотларни чуқурлаштиришда алоҳида ўрин эгаллайди.

Бу борада Президентимиз И.А.Каримов 2012 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2013 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг муҳим устувор йўналишларига бағишланган мажлисидаги маърузасида: “Давлат жами харажатларининг асосий қисми, яъни қарийб 59,2 фоизи ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш чора-тадбирларини амалга оширишга қаратилди, унинг 34 фоиздан ортиғи таълим, 14,5 фоиздан кўпроғи соғлиқни сақлаш соҳаларини молиялаштиришга йўналтирилди”¹ деб таъкидлаган эди.

Бу эса ўз навбатида ижтимоий соҳада олиб борилаётган ислохотларни нақадар аҳамиятли эканлигини кўрсатади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Ижтимоий соҳаларини тадқиқ этиш бўйича бир қатор иқтисодчи олимлар шуғулланганлар. Жумладан, хорижлик иқтисодчи олимлардан Л.И.Абалкин, В.В.Адамчук, Э.Б.Аткинсон, Н.Барр, Г.С.Беккер, Д.Ж.Бьюкенен, Д.Викс, К.Г.Гриффин, Е.Н.Жильцов, С.В.Кадомова, Б.В.Ракитский, Н.М.Римашевский, Л.С.Ржаницина, Д.Сакс, Ж.Стиглиц томонидан, ватанимиз олимларидан Қ.Х.Абдурахмонов, Х.П.Абулқосимов, Л.М.Аллахвердиева, А.В.Вахабов, Н.Қ.Закирова, А.Э. Ишмухамедов, М.З.Каланова, Л.П.Максакова, Н.М.Мажидов, Ш.А.Мирзаев, Ф.Э.Мурадова, Д.Р. Раҳимова, Г.К.Саидова, Р.А.Убайдуллаева, Б.Х.Умурзаков, М.А.Хакимова, Р.Р.Хасанов, П.З.Хошимовларнинг илмий асарларида ўз аксини топган.

¹ Каримов И.А. Барча режа ва дастурларимиз ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади. Т.: Ўзбекистон, 2011. —Б. 36.

Битирув малакавий ишнинг мақсади. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани ривожланишини таҳлил қилиш асосида уни янада такомиллаштириш борасида таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

Битирув малакавий ишнинг вазифаси. Қўйилган мақсадни амалга ошириш қуйидаги вазифаларни ҳал этишга қаратилган:

- Ижтимоий соҳа ва унинг моҳиятини очиқ бериш;
- Ижтимоий соҳани ўрганишнинг аҳамияти кўрсатиб бериш;
- Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳа ҳолати таҳлил қилинди;
- Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳани ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Битирув малакавий ишнинг объекти. Мамлакатимиздаги ижтимоий соҳалар.

Битирув малакавий ишнинг предмети. Ўзбекистон Республикасида, Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳаларидаги ижтимоий–иқтисодий жараёнлар.

Битирув малакавий ишнинг назарий ва услубий асослари. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг асарлари, фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Қонунлари, ижтимоий соҳасини ривожлантиришга оид бошқа меъёрий ҳужжатлар, мамлакатимиз ва ҳориж иқтисодчи олимларининг асарларидир.

Битирув малакавий ишнинг илмий янгилиги. Илмий янгилик элементлари сифатида қуйидагилар киради:

- Ижтимоий соҳани ўрганишнинг аҳамияти кўрсатиб берилди;
- Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳа ҳолати таҳлил қилинди;
- Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳани ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Битирув малакавий ишнинг амалий аҳамияти. Битирув малакавий ишнинг натижалари, хулоса ва таклифларидан Жиззах вилояти Зомин тумани ҳокимиятида ижтимоий–иқтисодий ривожланиш дастурларининг ижтимоий соҳага оид йўналишларини тайёрлашда фойдаланиши мумкин.

Битирув малакавий ишнинг тузилиши. Ушбу ишнинг тузилиши кириш, уч боб, хулоса ва таклифлар, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

Илмий раҳбар

Талаба



и.ф.н. Абдуллаева М.К.

Тошмуродов А.А.

**Тошкент Давлат иқтисодиёт университети Иқтисодиёт факультети
“Иқтисодиёт(макроиқтисодиёт)” йўналиши битирувчи курс талабаси
Тошмуродов Ахрор Абдувоидовичнинг “Тумандаги ижтимоий соҳанинг
ривожланиш даражасини иқтисодий таҳлили (Жиззах вилояти Зомин
тумани мисолида)” мавзусида ёзилган битирув малакавий ишига**

ТАҚРИЗ

Ўзбекистон Республикасида ижтимоий соҳага эътибор кучайиб бомоқда. Давлат бюджетининг асосий харажатлари айнан шу йўналишга ажратилиши аҳоли турмуш даражасига ижобий таъсир қилмоқда. 2012 йилда “Мусткам оила йили” Давлат дастурини амалга ошириш бўйича таълим, соғлиқни сақлаш, спорт ва маданият йўналишида қилинган ишлар айниқса ўзининг самарасини берди. 2013 йилда ҳам ушбу йўналишга ажратилинаётган маблағларнинг ошиб бориши Ўзбекистон Республикасида таълим, соғлиқни сақлаш, спорт ва маданият, туризм каби соҳаларни янада ривожлантиришга асос бўлмоқда. Ўзбекистон Республикасида мустақиллик йилларида ижтимоий соҳага бўлган эътибор ошса ошмоқдаки, камайгани йўқ. Ижтимоий соҳа ривожланиш даражасини айнан бир туман ҳолатида иқтисодий таҳлил қилиш муҳим ҳисобланиди. Бу ўз навбатида талаба томонидан танланган мавзу долзарблигини кўрсатади.

Битирув малакавий иш кириш, уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

Битирув малакавий ишини ёзишда талаба Жиззах вилояти Зомин тумани хокимияти маълумотларидан кенг фойдаланган, назарий қисмида ижтимоий соҳани мазмун ва моҳиятини очиқ берган.

Битирув малакавий ишини иккинчи бобида Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳанинг ривожланиш ҳолатини таҳлил қилган.

Учинчи бобда ушбу туманда ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг асосий йўналишларини кўрсатиб берган.

Битир хулоса қисмида эса Жиззах вилояти Зомин тумани ижтимоий соҳани такомиллаштириш бўйича таклиф ва хулосалар берилган.

Талаба томонидан тайёрланган битирув малакавий иш мантиқан бир-бирига боғланган, мазмунан тугалланган.

Умуман олиб қараганда Тошмуродов Ахрор Абдувоидович томонидан бажарилган “Тумандаги ижтимоий соҳанинг ривожланиш даражасини иқтисодий таҳлили (Жиззах вилояти Зомин тумани мисолида)” мавзусидаги битирув малакавий иши талабга жавоб беради ва уни Давлат аттестация комиссиясида ҳимоя қилишга рухсат этилади.

**Жиззах вилояти Зомин тумани
хокимлиги Иқтисодиёт
бўлими бошлиғи**



О. Маматқулов

Тошкент Давлат иқтисодиёт университети Иқтисодиёт факультети
“Иқтисодиёт(макроиқтисодиёт)” йўналиши битирувчи курс талабаси
Тошмуродов Ахрор Абдуваитовичнинг “Тумандаги ижтимоий соҳанинг
ривожланиш даражасини иқтисодий таҳлили (Жиззах вилояти Зомин тумани
мисолида) ” мавзусида ёзилган битирув малакавий ишига

ТАҚРИЗ

Макроиқтисодий барқарорликка эришишимизда ижтимоий соҳадаги эришган ютуқларимиз ҳам ўз аҳамиятига эга. Ижтимоий соҳанинг устувор соҳалари сифатида таълим, соғлиқни сақлаш, спорт ва маданиятга давлат томонидан асосий эътибор қаратилиши натижасида аҳоли фаровонлиги ошиб, саломатлиги мустаҳкамлаб бормоқда. Ижтимоий соҳага қаратилаётган эътибор фақатгина мамлакатимиз пойтахтидагина эмас, балки ҳар бир ҳудудларда амалга оширилаётгани эътиборга моликдир.

Тошмуродов Ахрор Абдуваитовичнинг битирув малакавий ишида ҳам туман ҳолати, унинг ижтимоий соҳаси, ижтимоий инфратузилмаларининг ривожланиш даражасини иқтисодий таҳлил қилган. Шу жиҳатидан қарасак, битирув малакавий иши долзарб мавзуга бағишланган.

Битирув малакавий иш кириш, уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

Битирув малакавий ишининг биринчи бобида асосий эътибор ижтимоий соҳа ва унинг мазмуни, иқтисодиётда тутган ўрни, миллий иқтисодиётдаги ҳолатининг назарий жиҳатларини кўриб чиққан.

Талаба ўз мавзусидан келиб чиққан ҳолда, иккинчи бобида Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳа, жумладан, таълим, соғлиқни сақлаш, коммунал хўжалиги, аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг ҳолатини таҳлил қилган.

Учинчи бобда ижтимоий соҳани таҳлил қилиш натижасини Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани янада ривожлантириш бўйича ўз таклифларини умумлаштирган.

Хулоса қисмида талаба мавзу доирасида барча таклиф ва хулосаларни умумлаштириб, қисқача шаклда умумлаштирган.

Умуман олиб қараганда, Тошмуродов Ахрор Абдуваитовичнинг “Тумандаги ижтимоий соҳанинг ривожланиш даражасини иқтисодий таҳлили (Жиззах вилояти Зомин тумани мисолида)” мавзусидаги битирув малакавий иши талабга жавоб беради ва уни Давлат аттестация комиссиясида ҳимоя қилишга рухсат этилади.

Илмий раҳбар, и.ф.н., кат.ўқит.

Абдуллаева М.К.

Мундарижа

Кириш.....	3
I Боб. Ижтимоий соҳа ва унинг назарий жиҳатлари	6
1.1. Ижтимоий соҳанинг мазмуни ва моҳияти ва аҳамияти	6
1.2. Ижтимоий соҳанинг миллий иқтисодиётдаги ўрни ва аҳамияти.....	13
II Боб. Жиззах вилояти Зомин тумани ижтимоий соҳа ҳолати.....	18
2.1. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳадаги ривожланиш кўрсаткичлари таҳлили.....	18
2.2. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий хизматлар ҳолати.....	32
III Боб. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани такомиллаштириш йўллари.....	42
3.1. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани ривожлантиришда маҳаллий бюджетлардан самарали фойдаланиш йўллари.....	42
3.2. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳа ва ижтимоий хизматларни янада такомиллаштириш йўллари	49
Хулоса ва таклифлар.....	57
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	59

Мавзунинг долзарблиги. Ўзбекистон Республикасида кучли ижтимоий сиёсатни амалга ошириш республика иқтисодиётини ислоҳ қилишнинг энг муҳим тамойилларидан биридир. Амалга оширилаётган ижтимоий ва иқтисодий соҳадаги ислохотлар натижасида аҳолининг реал даромадлари ошиб, ижтимоий соҳанинг барча йўналишларида ижобий силжишларга эришилмоқда. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ислохотларнинг натижасида ижтимоий хизмат кўрсатиш соҳалари жадал ривожланиб бормоқда.

Ижтимоий соҳадаги эътиборнинг кучлилиги боис Ўзбекистон Республикасида саводхонлик даражасининг юқори кўрсаткичларига, оналар ва болалар ўлими коэффиценти эса пасайиб бормоқда. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тақдим этилган мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясида белгиланган маҳалланинг давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини олиб бориш тизими, фуқаролар йиғини ҳудудидаги болалар майдончаларини таъмирлаш, тўққизинчи синф битирувчиларини таълимнинг кейинги босқичига йўналтириш ҳамда коллеж битирувчилари бандлигини таъминлаш ишларида маҳалланинг жамоатчилик назорати катта ўрин тутди. Бу эса ўз навбатида ижтимоий соҳани ривожланишида маҳалла қўмиталарининг ўзаро ҳамкорлигини ва натижада эса фуқаролик жамиятининг демократик ислохотларни чуқурлаштиришда алоҳида ўрин эгаллайди.

Бу борада Президентимиз И.А.Каримов 2012 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2013 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг муҳим устувор йўналишларига бағишланган мажлисидаги маърузасида: “Давлат жами харажатларининг асосий қисми, яъни қарийб 59,2 фоизи ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш чора-тадбирларини амалга оширишга қаратилди, унинг 34

фоиздан ортиғи таълим, 14,5 фоиздан кўпроғи соғлиқни сақлаш соҳаларини молиялаштиришга йўналтирилди”¹ деб таъкидлаган эди.

Бу эса ўз навбатида ижтимоий соҳада олиб борилаётган ислохотларни нақадар аҳамиятли эканлигини кўрсатади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Ижтимоий соҳаларини тадқиқ этиш бўйича бир қатор иқтисодчи олимлар шуғулланганлар. Жумладан, хорижлик иқтисодчи олимлардан Л.И.Абалкин, В.В.Адамчук, Э.Б.Аткинсон, Н.Барр, Г.С.Беккер, Д.Ж.Бьюкенен, Д.Викс, К.Г.Гриффин, Е.Н.Жильцов, С.В.Кадомцева, Б.В.Ракитский, Н.М.Римашевский, Л.С.Ржаницина, Д.Сакс, Ж.Стиглиц томонидан, ватанимиз олимларидан Қ.Х.Абдурахмонов, Х.П.Абулқосимов, Л.М.Аллахвердиева, А.В.Вахабов, Н.Қ.Закирова, А.Э.Ишмухамедов, М.З.Каланова, Л.П.Максакова, Н.М.Мажидов, Ш.А.Мирзаев, Ф.Э.Мурадова, Д.Р. Раҳимова, Г.К.Саидова, Р.А.Убайдуллаева, Б.Х.Умурзаков, М.А.Хакимова, Р.Р.Хасанов, П.З.Хошимовларнинг илмий асарларида ўз аксини топган.

Битирув малакавий ишнинг мақсади. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани ривожланишини таҳлил қилиш асосида уни янада такомиллаштириш борасида таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

Битирув малакавий ишнинг вазифаси. Қўйилган мақсадни амалга ошириш куйидаги вазифаларни ҳал этишга қаратилган:

- Ижтимоий соҳа ва унинг моҳиятини очиб бериш;
- Ижтимоий соҳани ўрганишнинг аҳамияти кўрсатиб бериш;
- Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳа ҳолати таҳлил қилинди;
- Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳани ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Битирув малакавий ишнинг объекти. Мамлакатимиздаги ижтимоий соҳалар.

¹ Каримов И.А. “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини катъият билан давом эттириш”/ Халқ сўзи, 2013 йил 19 январь

Битирув малакавий ишнинг предмети. Ўзбекистон Республикасида, Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳаларидаги ижтимоий–иқтисодий жараёнлар.

Битирув малакавий ишнинг назарий ва услубий асослари. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг асарлари, фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Қонунлари, ижтимоий соҳасини ривожлантиришга оид бошқа меъёрий ҳужжатлар, мамлакатимиз ва хориж иқтисодчи олимларининг асарларидир.

Битирув малакавий ишнинг илмий янгилиги. Илмий янгилик элементлари сифатида қуйидагилар киради:

- Ижтимоий соҳани ўрганишнинг аҳамияти кўрсатиб берилди;
- Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳа ҳолати таҳлил қилинди;
- Жиззах вилояти Зомин туманидаги ижтимоий соҳани ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Битирув малакавий ишнинг амалий аҳамияти. Битирув малакавий ишнинг натижалари, хулоса ва таклифларидан Жиззах вилояти Зомин тумани хокимиятида ижтимоий–иқтисодий ривожланиш дастурларининг ижтимоий соҳага оид йўналишларини тайёрлашда фойдаланиши мумкин.

Битирув малакавий ишнинг тузилиши. Ушбу ишнинг тузилиши кириш, уч боб, хулоса ва таклифлар, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

I Боб. Ижтимоий соҳа ва унинг назарий асослари

1.1. Ижтимоий соҳанинг моҳияти ва аҳамияти

Бизнинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўлимиз республиканинг ўзига хос турмуш шарт-шароитлари ва хусусиятларини, халқ анъаналари ва урф-одатларини ҳар томонлама ҳисобга олишга асосланган. Айни пайтда, бизнинг йўл-жаҳон амалиётида тўпланган, иқтисодий жиҳатдан ривожланган давлатлар орттирган ижобий тажрибаларни ҳам ҳисобга олади.

Ўзбекистон танлаб олган йўл - республика ва унинг халқи манфаатларига мос келадиган, ижтимоий жиҳатдан йўналтирилган бозор иқтисодиётини шакллантиришга қаратилган иқтисодиётдир. Бозор муносабатларига ўтиш инсоннинг ижодий ва меҳнат салоҳиятини намоён қилишдаги, боқимандаликни бартараф этишга, йўқолиб кетган эгаллик туйғусини қайта тиклашга имкон беради. Фақат бозоргина маҳсулот ишлаб чиқарувчининг ҳукмини бартараф этиб, республиканинг ғоят катта бойликларидан самарали фойдаланишни таъминлай олади.

Биз ижтимоий соҳага миллий иқтисодчи олимларимизнинг фикрини ўргандик. Жумладан, Ишмухамедов А.Э., Каланова М.З. муаллифидаги ижтимоий соҳа дарслигида ижтимоий соҳага қуйидагича таъриф берилган: ижтимоий соҳа – маориф, соғлиқни сақлаш, ижтимоий таъминот, маданият ва санъат, уй-жой коммунал хўжалиги, аҳолига маиший хизмат кўрсатиш, чакана савдо ва умумий овқатланиш, жисмоний тарбия, спорт ва бошқа тармоқлар киради.

Бозор иқтисодиётига ўтиш биринчи навбатда ҳаётимизда, иқтисодиётимизда барқарорликка эришиш билан чамбарчас боғланган. Шунинг учун ҳам иқтисодиётимизнинг молиявий аҳволини барқарорлаштириш иқтисодий ислохотларимизни амалга оширишнинг муҳим шартидир. Иқтисодиёт барқарор ривожлангандагина бозор муносабатларига муваффақиятли ўтиши мумкин. Иқтисодиётни барқарорлаштириш - бозорни шакллантириш йўлидаги қонуний ва муқаррар босқичдир. Биз иқтисодиётни барқарорлаштира бориб, бозор

муносабатларини нормал ривожлантириш учун шарт-шароитларни вужудга келтирамиз. Ислохотлар барқарорликнинг ғоят муҳим шarti бўлмиш - аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш, ҳақиқатдан ҳам асосий, узлуксиз, устувор йўналиш ҳисобланади. Бозор иқтисодиётини барпо этиш шунчаки бир мақсад эмас. Барча иқтисодий, демократик, сиёсий ислохотларнинг пировард мақсадлари бу энг аввало инсон учун муносиб турмуш ва фаолият шароитларини яратишдир. Шундай қилиб, биз комил ишонч билан айта оламизки, мустақиллик йиллари мобайнида биз янги жамият асосларини яратишга ўзгаришлар муқарарлигининг негизини таъминлашга муваффақ бўлдик.

Ижтимоий соҳани асосий мазмуни – аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш ҳисобланади. Аҳолининг турмуш фаровонлиги даражаси саноат ва қишлоқ ҳўжалиги маҳсулоти ҳажми билангини эмас балки ижтимоий соҳани ривожлантириш ахволи, даражаси, асосан бюджетли тиббиётни, уй жой қурилишини ривожлантириш ҳамда хизмат кўрсатишни ташкил қилиш назарда тутилган қисми билан ҳам боғлиқ. Бинобарин, иқтисодиётни инсон томонидан беистисно ҳар бир оиланинг кундалик зарурияти ва ҳаётий эҳтиёжлари, аҳолининг индивидуал талаблари томонига йўналтириш ишларимизнинг ўзаги бўлиб қолмоқда.

Ижтимоий соҳа инсон тараққиётининг шундай соҳасики, бунда ҳар қандай мамлакатда давлат ҳал қилувчи ролни ўйнайди.

Биз ижтимоий соҳани тадқиқ қилишда уни моҳияти ўрганиб чиқдик. Райзберг Б.А. ва бир қатор иқтисодчилар томонидан чоп этилган замонавий иқтисодий луғатда ижтимоий соҳага қуйидагича таъриф келтирилган: “Ижтимоий соҳа — бу бевосита аҳоли турмуш даражаси, фаровонлиги, истеъмолини аниқлаб берувчи бир қатор тармоқлар, корхоналар, ташкилотлар йиғиндисидир”².

² Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь.— М.: ИНФРА.2010. С.371

Мамлакатимиз иқтисодчиси П.З.Хошимов эса қуйидагича қуйидагича таъриф келтиради:” Ижтимоий соҳа бу аҳоли соғлиғини сақлаш ва муҳофаза қилиш тизимини, таълим олиш учун барчага тенг ҳуқуқ бериш, ижтимоий—маънавий ривожланишини таъминлаш, аҳоли уй—жой ва маиший хизматларини яхшилаш, аҳолини қариганида ижтимоий таъминотига эга бўлиши, ижтимоий кафолатларга эга бўлиши каби бир қатор ижтимоий вазифаларни ўз ичига олади”³ деб таъриф берган.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, “Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг соғлиқни сақлаш тўғрисида”ги ва Соғлиқни сақлашни ислоҳ қилишнинг Давлат дастури каби қонуний ҳужжатлар соғлиқни сақлашни ривожлантириш давлат стратегиясининг қонуний асосини ташкил этади.

Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишнинг 1 босқичи чекланган бюджет маблағини соғлиқни сақлашнинг бирламчи замонавий шаклларига, туғилишга кўмаклашишга, оналар ва болалар соғлиғини асрашга, ижтимоий хатарли касалликларга қарши курашувчи тиббий муассасаларга йўналтириш кабиларни кўзда тутган эди. Соғлиқни сақлашни ислоҳ қилишнинг биринчи босқичи натижасида қуйидагилар амалга оширилди:

- аҳолига тез тиббий ёрдам бериш тизими шакллантирилди;
- аҳолига бирламчи тиббий санитария ёрдами тизими ислоҳ қилинди;
- соғлиқни сақлаш муассасаларидаги кадрлар салоҳияти мустаҳкамланди;
- соғлиқни сақлашнинг молиявий базаси мустаҳкамланди;
- аҳолини дори– дармон билан таъминлаш яхшиланди.

2003 йилдан бошлаб соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишнинг 2– босқичи амалга ошира бошланди. Бу босқичнинг асосий мақсади мамлакатда юксак технологик ихтисослашган тиббиёт марказларини шакллантириш учун ташкилий, молиявий–иқтисодий, ҳуқуқий негиз яратишдир. Ҳозирги кунда қуйидаги марказлар ўз фаолиятларини олиб бормоқдалар: Республика

³ Хашимов П.З. Экономика социальной сферы. Т.: НУРУз, 2008, С.371.

ихтисослашган жарроҳлик маркази, Республика ихтисослашган кўз жарроҳлиги маркази, Республика ихтисослашган урология маркази, Республика ихтисослашган кардиология маркази. Марказлар фаолияти қуйидагича молиялаштирилган: давлат маблағи асосида, марказнинг ўз даромади асосида, четдан жалб этилаётган маблағлар асосида.

Ўзбекистонда маҳаллий бюджетларда маҳаллий солиқларнинг улуши катта эмаслигини ҳисобга олган ҳолда айтиш мумкинки, соғлиқни сақлаш бошқа ижтимоий соҳалар қатори республика бюджетидан берилаётган маблағ ҳисобига молиялаштирилаяпти. Шунинг учун ҳам соғлиқни сақлаш тизимидаги ислоҳотларнинг ҳозирги босқичида ҳам маблағдан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, уларни тақсимлашда ойдинликни таъминлаш ва бирламчи тиббиёт бўғинини маблағ билан таъминлашни яхшилаш масалаларига алоҳида аҳамият беришни тақозо этади.

Соғлиқни сақлаш тизмини такомиллаштиришда давлат стратегияси қуйидагиларни ҳал этишга қаратилиши лозим: аҳолига сифатли ва бепул бирламчи тиббий хизмат кўрсатиш тизimini қўллаб–қувватлашни давом эттириш, болаларни эмлаш бўйича махсус чора–тадбирларни амалга ошириш, ижтимоий аҳамиятга молик касалликларни аниқлаш ва даволаш бўйича тиббиёт марказлари тармоғини мустаҳкамлаш, ихтиёрий тиббий суғуртани кенгайтириш ва ихтисослашган хизмат кўрсатувчи даво профилактика муассасаларини фаолиятини янада такомиллаштириш лозим.

Ижтимоий суғурта муносабатларида Ўзбекистон Республикасида самарали пенсия тизими, инсонга кексайганда яшаш манбаини йўқотмаслик, ўз хизматлари учун муносиб тақдирлаш имконини берадиган механизмнинг яратилиши муҳим ҳисобланади. Пенсия таъминоти “Фуқароларнинг пенсия таъминоти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига мувофиқ амалга оширилади. Республикада қонунга мувофиқ пенсиянинг уч хил тури мавжуд: ёшга кўра пенсия, ногиронлик учун пенсия, боқувчисини йўқотганлиги учун пенсия.

Ижтимоий сиёсатни асосий йўналиши сифатида ижтимоий ҳимояни манзиллилик тамойилини кучайтириш, давлат билан бир каторда корхона, ўз-ўзини бошқариш органлари, нодавлат фондларини ижтимоий қўллаб-қувватлашга кенг жорий этиш киради. Шунинг алоҳида таъкидлаш жоизки, кам таъминланган ва ёш болали оилаларни молиялаштиришнинг асоси бу республика ва маҳаллий бюджет маблағларидир. Ижтимоий соҳа ижтимоий ҳимоя йўналишидаги кафолат ва имтиёзлари қуйидагиларни ўз ичига олади: 2 ёшгача бола тарбияси учун минимал иш ҳақининг 1,5 баравари миқдорида, ҳомиладорлик бўйича ўртача иш ҳақини 126 календар кун миқдорида, болаликдан ногиронларга нафақа, 16 ёшгача ногирон боласини қараганлиги учун нафақа, тўрт минимал иш ҳақи даражасидаги барча даромадларидан солиқдан озод этиш (ёлғиз оналар – икки ва ундан ортиқ болани тарбия қилаётгани учун барча даромадларини 30% миқдорида, боқувчисини йўқотганлиги бўйича пенсия олмайдиган икки ва ундан ортиқ боласи бор шахслар барча даромадларини 30% миқдорида, болаликдан ногирон болани тарбия қилаётган ота-оналардан бири барча даромадларини 30% миқдорида) ва бошқалар.

Ижтимоий соҳасининг ўзига хос хусусияти сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

- аҳолининг бандлигини таъминлашда рационал тармоқ ва ҳудудий структурасини шакллантиришга ёрдам беради;
- изчил равишда таълим тизимини ислоҳ қилишни кучайтириш;
- соғлиқни сақлашдаги ислохотларда самарали натижага эришишда кадрлар тайёрлашни сифатини яхшилаш;
- ёшларни спорт билан шуғулланишига кенг имконият яратади;
- ижтимоий суғуртани шакллантириш.

Ижтимоий соҳа деганда, инсон ҳаёти фаолияти барча шароитлари йиғиндисини, моддий ва маънавий неъматларни кафолатловчи таълим, маданият, соғлиқни сақлаш, пенсия таъминоти, уй-жой коммунал хўжалиги, жисмоний тарбия ва спорт, маиший ва ижтимоий ҳимоя соҳасидаги давлат

сиёсатининг устувор жиҳатлари акс этган муайян тизимни тушуниш таомилга кирган. Ушбу хизматларни ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш натижасида маънавий бой ва жисмоний соғлом кишиларни шакиллантириш имкониятлари кенгаяди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Каримов И.А. ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг муҳимлигини аниқ ифодалаб, “Ўтган йилларда ижтимоий соҳани янада ривожлантириш, мамлакатимиз аҳолисининг даромадларини муттасил ошириб бориш масалалари доимий эътиборимиз марказида бўлди. Сир эмаски, биз тараққиётимизнинг дастлабки йилларидан бошлаб ижтимоий адолат тамойилларини мустаҳкамлаб, аҳолининг даромадлари ва турмуш шароитида кескин тафовут бўлишига йўл қўймасликка катта эътибор қаратмоқдамиз”⁴, деб таъкидлаган.

Ўзбекистоннинг бозор муносабатларига ўтишнинг асосий таъмоилларидан бири кучли ижтимоий сиёсатдир. Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётининг шу босқичда ҳам инсон манфаатларининг устиворлигини таъминлаш ҳаётий заруриятдир. Янгиланиш ва тараққиётни таъминлашга қаратилган ўзбек модели бош устивор йўналиши заминида инсон манфаатлари ётади, ва унда кучли ижтимоий сиёсат юритиш марказий ўринни эгаллайди. Бугун республикамызда аҳолини ижтимоий ҳимоялаш, иш хақи ва бошқа пул даромадларини босқичма-босқич ошириб бориш учун зарурий шарт шароитлар яратади. Ўз навбатида аҳоли пул даромадларининг ўсиши унинг барча қобилиятларини ошириш, ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтириш, кўрсатилган хизматлар ҳажмини ошириш ва мамлакатдаги барқарор иқтисодий ривожланишни таъминлашда муҳим рол ўйнайди.

Айниқса молиявий иқтисодий инқироз даврида ижтимоий маиший хизматларни ривожланишига алоҳида эътибор берилмоқда.

Ўзбекистонда аҳолини ижтимоий ҳимоялаш иқтисодий ислохотлар дастуридаги узлуксиз устивор йўналишлардан бирига, яъни ислохотларнинг

⁴ Каримов И.А. “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади”/ Халқ сўзи газетаси, 20 январ 2012 йил.

ҳамма босқичларида устивор ҳисобланадиган вазифалар қаторига киради. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўлининг етакчи тамойилларидан бири кучли ижтимоий сиёсатдир.

Ижтимоий соҳага давлат томонидан асосий аҳамият қаратилиши натижасида Ўзбекистон Республикаси 141 мамлакатдаги инновацион ривожланиш таҳлил қилинганда таълим тизимини ривожланиш даражаси бўйича иккинчи ўринни, инсон капиталининг ривожланиш даражаси бўйича ўттиз бешинчи ўринни эгаллади.

Соғлиқни сақлашда ҳам қатор ижобий силжишларга, жумладан болалар ва оналар ўлими коэффициентини пасайишига, аҳоли умр кўриш давомийлигини оширилганини кўришимиз мумкин.

Республикада мустақиллик йилларида ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишга оид бир неча қонунлар, ва мақсадли Давлат дастурлари қабул қилинди ва жорий қилинди. Бозор муносабатларига ўтиш ва ижтимоий-иқтисодий тизимни ислоҳ қилиш даврида аҳолини, айниқса, ночор гуруҳларни мақсадли ҳимоя қилиш тизими барпо этилди. Аҳоли даромади ва фаровонлигини ошириш борасида ҳам сифат жиҳатдан чуқур ўзгаришлар юз бермоқда. Аҳолининг иш хақи ва умуман, пул даромадлари барқарор ошиб бормоқда. Унинг харид қобилияти муттасил ўсмоқда, фуқароларимиз истеъмол қиладиган маҳсулотлар таркибининг сифати ортмоқда. 2012 йилда аҳоли даромадлари 17,5 фоизга, энг кам иш ҳақи эса 26,5 фоизга ошди.

Бизнинг фикримизча, 2012 йилда Ўзбекистонда аҳолининг энг кўп таъминланган 10 фоизи ва энг кам таъминланган 10 фоиз қатлами даромадлари ўртасидаги тафовут 8,0 баробарни ташкил этганлиги ижтимоий сиёсатдаги ижобий силжишлар сифатида қараш мумкин.

Баркамол авлодни тарбиялашда ўсмир ва ёшларни ижодий қобилиятини ва маънавиятини юксалтиришга қаратилган мусиқа ва санъат мактабларининг моддий техник базасини мустаҳкамлаш бўйича қабул қилинган дастурни амалга оширилиб борилмоқда ва реконструкция ва

қурилиш учун 51 миллиард сўмдан ортиқ капитал маблағ йўналтирилди. Бу эса ўз навбатида ижтимоий соҳанинг барча йўналишларига эътиборни ошиб бораётганлигини кўрсатади.

1.2. Ижтимоий соҳанинг миллий иқтисодиётдаги ўрни ва аҳамияти

Ижтимоий соҳада миллий иқтисодиётда ўз ўрнига эга. Ижтимоий соҳа комплекс тармоқларига жалб этилган меҳнат ресурслари қуйидаги хусусиятларга эга:

- хизмат тармоқларига жалб этилганлар;
- ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш характериға эға бўлганлар.

Ушбу янги қиймат яратадиган хизматлар ишлаб чиқариш характериға эға бўлади. Буларға биз мисол тариқасида, маиший хизмат тармоғи кийим кечакларни тикиш ва бошқа хизматлар киради. Ноишлаб чиқариш характериға эға бўлган хизматларға янги ёки қўшимча қиймат яратадиган хизматлар киради. Масалан, сартарошлик хизматлари, маданият ва санъат муассасалари хизматлари ва хоказолар.

Иккинчидан, ижтимоий соҳа тармоқлари муассасаларининг асосий қисмида кўпинча ишлаб чиқаришнинг жонли меҳнат усули қўлланилади. Шунинг учун ноишлаб чиқариш соҳаларида муассасаларни кенгайтириш асосан ишлайдиганлар сонини кўпайтириш бўйича олиб борилади.

Учинчидан, ижтимоий соҳа тармоқларида ишлайдиган мутахассислар малакали мутахассислар бўлиб, олий ёки ўрта махсус таълимға эғадирлар. Юқорида кўрсатилган хусусиятлар миллий иқтисодиётда ижтимоий соҳа тармоқларида меҳнатнинг самарадорлигини аниқлаш ҳисоб китоблари асосида ётади.

Ижтимоий соҳа тармоқларида меҳнатни режалаштиришда бир неча кўрсаткичлардан фойдаланамиз:

1. Тармоқда ишлайдиганлар сони;
2. Ижтимоий соҳада битта ишлайдиганға тўғри келадиган миллий даромад ҳажми;

3. Ижтимоий соҳанинг айрим тармоқларида меҳнат унумдорлиги.

Шу билан бир қаторда ижтимоий соҳада сифат кўрсаткичлари ҳам қўлланилади. Сифат кўрсаткичларини бевосита, таълимда фаолият юритаётган ўқитувчиларни малакаси, соғлиқни сақлаш тизимида беморни даволаш сифати каби кўрстаклардан фойдаланилади.

Ҳозирги кунда ижтимоий соҳа тармоқларининг моддий-техника базасига асосий эътибор қаратилади, бу эса ўз навбатида ушбу соҳадаги меҳнатнинг самарадорлигига қуйидагилар ўзининг ижобий таъсирини кўрсатади.

Ижтимоий соҳаларни моддий техник базаси миллий иқтисодиётдаги пропорцияларни ташкил этишда катта роль ўйнайди, айниқса, миллий даромадда жамғариш ва истеъмол фондлари ўртасидаги пропорцияларни ташкил этишда. Ноишлаб чиқариш соҳаларини моддий техник базасини асосан асосий фондлар ташкил этади. Лекин шуларни айтиш керакки ноишлаб чиқариш соҳасида қўлланиладиган асосий фондлар бу тармоқларга ижтимоий соҳа тармоқлари томонидан ижарага берилиши мумкин.

Ҳозирги даврда ноишлаб чиқариш соҳасининг асосий фондларда уй-жой коммунал хўжалигини асосий фондлари 30 фоизни ташкил этади, аҳолига маиший хизмат кўрсатиш тармоқларининг асосий фондларни 11 фоизни, маориф ва тиббиётни 16 фоиз, фан, маданият ва бошқа тармоқларнинг асосий фондлари 11 фоизни ташкил этади. Асосий фондларни ишлатиш жараёнида уларни жисмоний томондан эскириши ва фан-техника таррақиётини ривожлантириш натижасида маънавий эскиришни беради. Ноишлаб чиқариш соҳасидаги асосий фондлар учун жисмоний томондан эскириши кўпроқ даражада бўлади. Асосий фондларнинг тикланиши асосан иккита йўналиш бўйича: капитал таъмирлаш; жорий таъмирлаш асосида олиб борилади.

Жорий таъмирлаш кўпинча корхона ва муассасаларнинг ҳисобига ўтказилади, капитал таъмирлаш эса асосан бюджет маблағлари ҳисобига ўтказилади.

Ижтимоий соҳада асосий фондларни қуриш учун керак бўлган капитал маблағларнинг манбаалари қуйидагилар: давлат бюджети; давлат кредити ва бошқалар.

Миллий иқтисодиётда ижтимоий соҳа — бу давлат ва жамиятнинг ижтимоий масалалар ечимига қаратилган фаолиятининг мослиги, бошқача қилиб айтганда, барча ижтимоий дастурларнинг мослигини англатади.

Ижтимоий соҳа давлатнинг ижтимоий дастурларини ҳам қамраб олади ва шунинг билан унинг иқтисодий салоҳияти икки тарафлама ифодага эга бўлади: - бир томондан, бу аҳолининг эҳтиёжларини қондириш учун ишлайдиган давлат мулки, бошқа томондан ижтимоий дастурларни ишлаб чиқариш ва амалга ошириш бюджет харажатлари.

Ижтимоий соҳа ўзининг ривожланишида иқтисодиёт билан ўзаро боғлиқ барча мамлакатларда ижтимоий масалалар, уларнинг ўзаро оптимал ҳатти — ҳаракатларини кузатиш орқали ечиб келинмоқда.

Ижтимоий соҳа ривожланишининг масштаби иқтисодий ўсишга боғлиқ, қанчалик ЯИМ ҳажми кўп бўлса, шунчалик давлат ижтимоий мақсадларга кўп ресурс сарфлайди.

Лекин тескари таъсири ҳам кучли, пуллик ва бепул хизматларини тақсимлаб, давлат истеъмол харажатларини ва жамғарма ҳажмини ўзгартириш орқали ижтимоий ўсишга таъсир қилади.

Ижтимоий соҳанинг кўп қиррали ва мураккаб ташкилий структурасини эътиборга олиб, иқтисодиёт назариясида ва амалиётида унинг вазифасини бир нечта муҳим йўналишларини ажратиб кўрсатади.

Миллий ҳисоблар тизимида қабул қилинганидек, ижтимоий соҳани қуйидаги муҳим уч йўналишда кўриб чиқамиз (1-расм).



1–расм. Ижтимоий соҳанинг асосий йўналишлари.⁵

Юқорида келтирилган расмга аҳамият қаратсак, ижтимоий соҳа бир томондан асосан таълим, соғлиқни сақлаш, коммунал хўжалиги тармоқлари муносабатларини, иккинчи томондан ижтимоий таъминот муносабатларини, учинчи томондан эса ижтимоий ёрдам муносабатларини мажмуидан иборат.

Ижтимоий ёрдам деганда – кам таъминланганларга, ишга яроқсизларга ёки кўп болалиларга моддий ёрдам етказиб бериш тушунилади. Бу йўналиш солиқ тушумидан молиялаштирилади ва бегараз ҳисобланади ҳамда аҳолининг кам таъминланган қатламига етказиб берилади. Трансферт тўловлар фақат уларнинг даромадларини қўллаб – қувватлашга йўналтирилган, масалан, кам таъминланганларга ёрдам пули, оилавий ижтимоий ёрдам нафақахўрлар, нафақаси, озиқ – овқат, уй – жой учун дотациялар ва бошқалар.

Нафақага чиқиш, вақтинчалик иш қобилиятини йўқотиш ва ишсизлик билан боғлиқ бўлган ижтимоий суғурта ёки иш ҳақини тўлдириш, иш ҳақи

⁵ Ишмухамедов А.Э., Каланов Б.З., Каланова М.З. Ижтимоий соҳа иктисодиёти, Т.: ТДИУ, 2009, 15–б.

солинадиган солиқлар ҳисобига молиялаштирилади ва қуйидаги мақсадлар учун йиғилади: ижтимоий ёрдам учун, улардан олинадиган ҳақлари, ишлаб топилган ҳуқуқлари ҳисобланади.

Ижтимоий соҳани ривожланиши инсон капиталини ривожланишага олиб келади. Миллий иқтисодиётда, таълим тизимида асосий эътибор қаратилиши, узлуксиз таълим тизимини ривожланиши натижасида Ўзбекистон Республикасида аҳоли саводхонлиги даражаси бўйича деярли 100,0 даражани қамраб олган.

Ўзбекистон Республикасида миллий иқтисодиётда ижтимоий соҳа қуйидаги муҳим аҳамиятга эга:

- ижтимоий соҳада аҳолини барча қисмига тенг шароитлар яратилганлиги;
- инновацион иқтисодиётни шакллантиришда таълим тизимида асосий эътибор қаратилиб, университетлар ҳузурида илмий марказларни ташкил қилиниши;
- ижтимоий инфратузилмаларни ривожланиши натижасида ижтимоий хизматларни турларини кўпайиши;
- аҳолини қамраб олишнинг кенглиги.

Биз ўз битирув малакавий ишимизда қуйидагини алоҳида таъкидлашни истардим, ижтимоий сўзининг маъносига аҳамият қаратсангиз, у барчани қамраб олади. Мисол учун, соғлиқни сақлаш тизимидаги ислохотларни олиб қарасак, умрида бир марта бўлса ҳам тиббиёт хизматида фойдаланмасдан ҳаёт кечирган инсонни ҳозир топиш қийин. Инсоннинг дастлабки кунлариданоқ эмлаш орқали турли касалликларга иммунитетини шакллантирилади. Шунинг учун ҳам ижтимоий соҳа миллий иқтисодиётда ўзининг мустаҳкам ўрнига эга.

II Боб. Жиззах вилояти зомин туманида ижтимоий соҳа ҳолати

2.1. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳадаги

ривожланиш кўрсаткичлари таҳлили

Жиззах вилоятининг Зомин туманида 2013 йилнинг 1 январь ҳоллатига кўра 154054 киши истиқомат қилади. Аҳоли таркибига кўра ушбу туманда қишлоқ аҳолиси 99567 киши ёки 64,6 фоизни, шаҳар аҳолиси 54478 киши ёки 35,4 фоизни ташкил қилади. Ушбу туманда аёллар 79029 киши ёки 51,3 фоизни ташкил қилади. Юқори маълумотларга асосланиб айтиш мумкинки, аҳолининг кўпроқ қисмини қишлоқ жойларида яшаши қишлоқдаги ижтимоий инфратузилмаларни ривожлантириш ва қишлоқ аҳолисини энг асосийси тоза ичимлик суви билан таъминлаб, соғлом турмуш қуришига зарур ҳисобланади. Зомин ўзининг бетакрор табиати билан бошқа туманлардан ажралиб туради. Мен ўзим ушбу туманда истиқомат қилганлигим сабабли аҳоли саломатлигини мустаҳкамлашда Зомин туманидаги дам олиш зоналари ўз ўрнига эга эканлигини алоҳида туъкидлашни истардим. Зомин туманида битта шаҳар, битта шаҳарча, 12 та қишлоқ, 28 та та маҳалла фуқаролар йиғини бўлиб, улар асосан ўзини–ўзи бошқарув органлари ҳисобланади.

Зомин туманида ўн учдан ортиқ миллат вакиллари истиқомат қилади ва улар таркибига назар солсак, асосий улушни яъни, 93,8 фоизини ўзбеклар, 5,5 фоизини қирғизлар, 0,25 фоизини тожиклар, бошқа миллатлар кам улушни ташкил қилади. Зомин туманида кўп миллат вакиллари истиқомат қилади ва улар маҳалла кўмиталари фаолияти орқали ўзаро тотувликда истиқомат қиладилар.

Туман ҳудуди 286,6 минг кв.км майдонни эгаллайди. Унинг асосий қисмини аҳоли истиқомат қиладиган жойлардан ташқари лалмикор ерлар ва чорвачилик яйловлари ташкил этади. Ушбу туманда истиқомат қиладиган аҳолининг асосий машғулоти деҳқончилик ва чорвачиликдан иборат.

Иқтисодий ҳолати жиҳатидан туманда 50 дан ортиқ ташкилот ва муассаса 2 та ширкат хўжалиги, 17 та сув истеъмолчилари уюшмаси, 4 та

Иқтисодий ҳолати жиҳатидан туманда 50 дан ортиқ ташкилот ва муассаса 2 та ширкат хўжалиги, 17 та сув истеъмолчилари уюшмаси, 4 та агрохизмат марказлари фаолият кўрсатиб келмоқда. Юқоридагилардан ташқари 41757 гектар майдонга эга бўлган Зомин давлат ўрмон хўжалиги, 27902 гектар майдонга эга бўлган ушбу

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармониға мувофиқ ташкил қилинган “Махсус” индустриал зонасининг барпо этилиши иқтисодий томондан юқори қўшилган қийматга эга бўлган рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлайдиган замонавий, юксак технологияли ишлаб чиқаришни ташкил этиш учун хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб этиш бўйича қулай шарт–шароитларни шакллантириш, ижтимоий жиҳатдан эса ҳам аҳоли даромадларини оширишга хизмат қилади.

Зомин туманида жами 34482 та оилалар сони бўлиб, улар қишлоқ ва фуқаролар йиғинлари орқали бир–бирларига боғланган (1–жадвал).

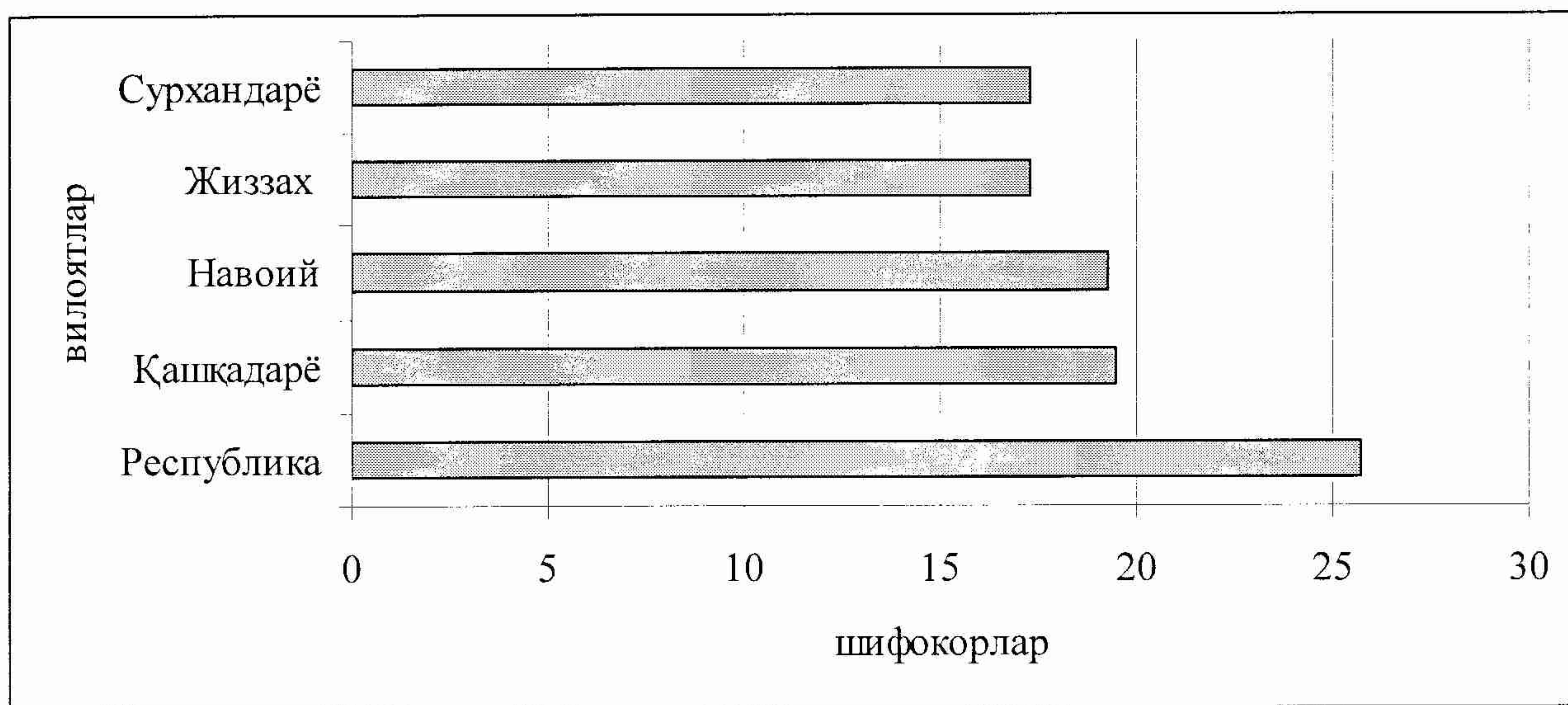
1–жадвал

**Зомин туманидаги шаҳар ва қишлоқ фуқаролар йиғинлари
хўжаликлари**

№	шаҳар ва қишлоқ фуқаролар йиғинлари хўжаликлари номи	Аҳоли сони	Хўжаликлар сони	Оилалар сони
1	Даштобод шаҳри	26919	4058	6150
2	Зомин ШФЙ	27568	4375	6181
3	Бешкуби	6410	1512	1528
4	Гулшан ҚФЙ	7916	1269	1578
5	Дуоба ҚФЙ	4815	610	833
6	Истиқлол ҚФЙ	7508	1140	1778
7	Навоий ҚФЙ	18959	2848	4552
8	Оби ҳаёт ҚФЙ	4807	625	1110
9	Тинчлик ҚФЙ	5930	850	1200
10	Тошкесган ҚФЙ	4780	619	912
11	Чорвадор ҚФЙ	10086	1518	2253
12	Ширин ҚФЙ	6842	1045	1836
13	Янги ҳаёт ҚФЙ	8413	1142	1493
14	Ғаллакор ҚФЙ	13101	1999	3078
	Жами	154054	23610	34482

Манба: Жиззах вилояти Зомин тумани ҳокимияти маълумотлари

Юқорида келтирилган 1–жадвалга асосланиб айтиш мумкинки, Зомин туманида жами аҳоли сони 154054 кишини ташкил қилиб, оилалар сони 34482 тани ва ва энг кўп оилалар сони Зомин ШФЙ ва Даштобод шахрига тўғри келади. Зомин туманида 28 та маҳаллалар сони бўлиб, 80 та аҳоли пунктлари мавжуд. Туманнинг ижтимоий объектларига тўхталадиган бўлсак, шифохоналар сони 2 та бўлиб, улардаги ўринлар сони 335 тани, 1 та сил касалликлари шифохонаси 30 та ўрин, жами шифокорлар 107 та бўлиб, шундан аёллар 73 тани ташкил қилади. Жиззах вилояти шифокорлар билан паст таъминланган ҳудудга киради (2–расм).



2–расм. Республика бўйича шифокорлар билан паст таъминланган ҳудудлар(ҳар 10 минг аҳолига).⁶

Келтирилган маълумотларга асосланиб шуни айтиш мумкинки, республикада ҳар 10 минг аҳолига ўртача 25, 7 нафар шифокор тўғри келади. Лекин бу даража турли ҳудудларда турлича. Жиззах вилоятида ҳар 10 минг аҳолига ўртача 17,3 нафар шифокор, шунингдек, Навоий, Сурхандарё, Қашқадарё вилоятларида ҳам ўртача республика даражасига нисбатан шифокорлар билан таъминланиш даражаси пастдир.

⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг 2011 йилнинг асосий якунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. - 2012. – 282 бет.

Бугунги кунда дунёнинг кўплаб ривожланган давлатларида умумий амалиёт шифокорлари соғлиқни сақлаш тизимининг етакчи кучи ҳисобланади. Мамлакатимизда ҳам 1998 йилдан бошлаб умумий амалиёт шифокорлари тайёрланиб келинмоқда. Тажриба шуни кўрсатмоқдаки, тиббий хизмат сифати юқори бўлган, молиявий захиралардан омилкорлик билан фойдаланиш имконини берадиган умумий амалиёт шифокорларини тайёрлаш тизимига ўтилиши тўғри танланган йўлдир.

Топ мутахассисларга нисбатан мавжуд эҳтиёжни қоплаш мақсадида олий таълим муассасалари, илмий-тадқиқот институтлари, илмий марказларда 2005 йилда клиник ординатура орқали 700 нафар топ мутахассис тайёрланган бўлса, бугунги кунда 1300 нафар топ мутахассис тайёрланмоқда. Жумладан, Жиззах вилояти Зомин туманида, 107 та олий маълумотли шифокор фаолият юритса, ўрта–мухсус таълимга эга бўлган 106 нафар ўрта тиббиёт ходими 1120 нафарни ташкил қилади.

Ўзбекистонда қатор давлат дастурларини бажариш натижасида 1991 йилдан 2010 йилга қадар оналар ўлими даражаси 2 баробар, болалар ўлими эса 3 баробар камайди. 1991 йилдан буён ўтган даврда одамларнинг ўртача умр кўриши 67 ёшдан 73 ёшга, аёлларнинг умр кўриши эса 75 ёшга етди. Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан Президент қарорларини бажариш борасида аниқ режа асосида изчил иш олиб борилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 28 ноябрдаги “Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишни янада чуқурлаштириш чоратadbирлари тўғрисида”ги ПҚ-1652-сонли қарори билан соғлиқни сақлаш соҳасини ривожлантириш, тиббий хизмат кўрсатиш тизимини тубдан янгилаш, замонавий тиббий асбоб ускуналарни ўрнатиш ва юқори даражали малакали кадрларни тайёрлаш бўйича бир қанча ишларни амалга ошириш борасидаги вазифалар белгилаб берилди. 2000-2011 йилларда даволаш-профилактика муассасаларини модернизация қилиш ва энг замонавий лаборатория, диагностика ва даволаш ускуналари билан жиҳозлашга 750

миллион АҚШ долларидан ортиқ миқдорда бюджет маблағлари йўналтирилди ва имтиёзли кредитлар ҳамда грантлар жалб этилди.

Президентимиз И.А.Каримовнинг маърузасида таъкидлаб ўтилганидек: “Соғлиқни сақлаш муассасаларининг моддий-техник базасини янада мустаҳкамлаш учун ўтган йили Таълим муассасаларини реконструкция қилиш, мукаммал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси Таълим ва тиббиёт муассасаларини реконструкция қилиш, мукаммал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармасига айлантирилди.

Бу фақат ўтган йил давомида Жамғарма маблағлари ҳисобидан 154 та тиббиёт муассасасини қуриш ва реконструкция қилишга 255 миллиард сўмдан ортиқ маблағ йўналтириш, 7,5 минг ўринга мўлжалланган шифохоналарни ва бир сменада 11 минг кишини қабул қила оладиган амбулатория-поликлиника объектларини фойдаланишга топшириш имконини берди. Тиббиёт муассасаларини замонавий диагностика ва даволаш ускуналари билан жиҳозлаш учун Жамғарма томонидан 8 миллиард сўмдан ортиқ маблағ ажратилди”⁷. Бу ўз навбатида аҳоли соғлиғига асосий аҳамият қаратилиб келинаётганлигидан дарак беради.

Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлаш тизимида касалликнинг олдини олишга асосий эътибор қаратилмоқда. Аҳолини диспансерлардан ўтказиш ҳам кўпгина ҳолларда пировард мақсадга йўналтирилган.

Лекин дастлабки бўғининг етарлича ишламаслиги поликлиника шифохоналари айрим қисмининг паст малакалилиги, мазкур хизматнинг ихтисослашган муассасалар билан ҳамкорлик қилмаслиги туфайли аҳолининг юрак - қон томир онкологик ва бошқа касалликлардан ўлиги ва ногирон бўлиб қолиш ҳоллари кўпаймоқда.

Ўз навбатида, касалланиш ва ўлимнинг ўсишида фақатгина амбулатория — поликлиника бўғини фаолияти айбдор деб қатъий айтиш мумкин эмас. Ушбу ўзгаришга салбий таъсир қилувчи бир қанча факторлар

⁷ Каримов И.А. “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш” /Халқ сўзи, 2013 йил 19 январ

мавжуд. Улар орасида экологик ва ижтимоий — иқтисодий факторлар алоҳида аҳамиятга эга. Республика аҳолининг ўртача 70,9 фоизи шу жумладан қишлоқ жойларда 60 фоиз ва шаҳарларда 84,6 фоизи сифатли ичимлик суви билан таъминланган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Она ва бола скрининги» Давлат дастурини амалга ошириш мақсадида Тошкент шаҳридан Республика Скрининг маркази, шунингдек, Нукус, Андижон, Қарши, Самарқанд ва Фарғона шаҳарларида «Она ва бола скрининги» марказлари ишга туширилди ва бугунги кунда фаолият кўрсатмоқда.

Жиззах вилояти Зомин туманида тиббиёт ходимлари зиммасига соғлом авлодни тарбиялашда қуйидагилар юкланган:

- репродуктив саломатликни кучайтириш ва такомиллаштириш ҳамда соғлом оилани шакллантириш;

- янги тизим, ёш оила патронажи, ФХДЁ бўлимларида ташкил этилган, ёшларни соғлом оила қуришга тайёрловчи доимий ишловчи курслар, никоҳгача тиббий кўрикдан ўтказиш ишларини янада ривожлантириш ва давом эттириш;

- «Она ва бола скрининги» Давлат дастури бўйича бажарилаётган ишларни нафақат давом эттириш, балки марказлар ишини бутунлай ўзгартириш, унда фаолият кўрсатаётган ходимлар ишга бўлган муносабатини ўзгартириш;

- бир ёшгача ва бир ёшдан беш ёшгача болаларни патронажи ташкил этиш, улардаги касалликларни аниқлаш ва соғломлаштириш, шунингдек, 6 ёшли болаларни тиббий туғриқдан ўтказишда ёндош мутахассиларни катнашишини таъминлаш ҳамда ушбу кўрикларни сифатли ўтказиш ва соғломлаштириш;

- хомиладор аёлларнинг назоратини кучайтириш патронажини таъминлаш, экстратегенитал касалликлар бир хомиладорларни, хомиладорлик давридан стационарларда даволаш, тез тиббий бўлимларига

етказиш, туғриғини асоратсиз ўтказиш. Уларни пулсиз, таркибида йод бўлган ва кам қонликка қарши дорилар билан таъминлаш;

-оналик ва болаликни муҳофаза қилиш муассасаларини моддий техник базасини яхшилаш, замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш, уларда ишлаётган мутахассиларни малакасини узлуксиз равишда ошириб бориш;

-оналик ва болаликни долзарб масалалари бўйича аҳоли билан учрашувлар, маърузалар, семинарлар ўтказиш;

-хавфсиз эмлаш, болаларда учрайдиган касалликларни интеграллашган усулда олиб бориш, хавфсиз оналик, кўкрак сути билан босқични қўллаб-қувватлаш дастурини янада давом эттириш.

Бюджетдан маблағларни жалб этган ҳолда маблағ билан таъминладиган даволаш-профилактика дори-дармонларни харид қилиш, сотиш ва улардан белгиланган мақсадда фойдаланиш жараёни устидан назоратни ташкил этиш ишлари амалга оширилмоқда. Илмий тадқиқот ишларининг самарадорлигини ва сифатини ошириш мақсадида фундаментал ва назарий изланишларга ажратилган маблағларни конкурс асосида тақсимлаш ҳамда илмий-тадқиқот институтларини грант асосида молиялаштириш амалда татбиқ этилмоқда.

Соғлом турмуш тарзини шакллантириш ҳамда баркамол ёш авлодни тарбиялаш аҳоли саломатлигини сақлаш ва мустаҳкамлашнинг бош мезони бўлиб қолади. Шунинг учун доимий равишда аҳоли ўртасида жисмоний тарбия ва спорт, соғлом турмуш тарзини тарғибот қилиш, миллий ва анъанавий спорт турларини, ҳамда халқ ўйинларини ривожлантириш керак.

Зомин туманида барча соғлиқни сақлаш муассасалари ва соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастурини ва уни амалга ошириш тўғрисидаги қарорларини доимий равишда мониторинги бўлади. Шунингдек қўйилган вазифаларни ҳал қилиш учун барча даволаш ва жамоат ташкилотлари, муассасалари, хўжалик ҳамда шаҳар ва қишлоқ аҳолиси бу ишда фаол қатнашишга эришмоқ даркор.

Республикада соғлиқни сақлаш тизимини ташкил этишни ислоҳ қилишда тиббий хизматларнинг ижобий жиҳатлари қуйидагилар:

- оналар ва болалар ўлимини йилдан-йилга камайиб бормокда;
- шошилиш тиббий марказлар фаолияти барча ҳудудларда ташкил қилинганлиги тиббий хизматлар истеъмолчилари учун қулайликларни яратмокда;
- соғлиқни сақлашдаги ислохотлар натижасида аҳолининг турмуш кўриш давомийлиги ошиб, эркакларда 73 ёшни, аёлларда эса 75 ёшни ташкил қилмокда.

Биз Зомин туманидаги шифохоналарнинг ҳолатини ўргандик ва 2-жадвал маълумотларига кўра, шифохонанинг иш ҳақи харажатлари Ўзбекистон Республикаси давлат бюджети ташкилотларида фаолият юритаётган ходимларники оширилаши билан ошган.

2-жадвал

Зомин тумани шифохонасизнинг иқтисодий кўрсаткичлари
(минг сўмда)

№	Кўрсаткичлар	2010	2011	2012
1	Иш ҳақи	505531	625258	754234
	Тиббиёт ташкилотлари ходимларига устама ва қўшимчалар	0	0	0
	Уй-жой коммунал хизматлар бўйича ҳар ойлик компенсация тўловлари	0	0	0
	Вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик нафақа	0	0	0
2	Ижтимоий эҳтиёжларга ҳақиқатда қилинадиган ажратмалар/бадаллар	123754	154726	197258
3	Бошқа харажатлар	44433	128039	325053
	Жами	673718	908022	1276545

Манба: Жадвал Жиззах вилояти Зомин тумани хокимияти хисоботлари асосида тузилган

Юқорида келтирилган 2-жадвалда Зомин туманидаги шифохоналарнинг харажатлари келтирилган бўлиб, ушбу харажатларни Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги барча харажатларни

тасдиқлагандан сўнг молиялаштириш ишлари амалга оширилади. Зомин тумани шифохонасининг бошқа харажатларига хизмат сафарлари харажатлари, коммунал хизматлари харажатлари, моддий айланма воситалар захираларига харажатлар, товар-моддий захиралар харажатлари, кийим-кечак, пойабзал ва чойшаб-ғилофлар харид қилиш харажатлари, коғоз харид қилиш учун харажатлар, дори-дармонлар, тиббиётда фойдаланиладиган воситалар, вакциналар ва бактериологик препаратлар каби харажатларни амалга оширадilar. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти эътирофига кўра, Ўзбекистон 2002 йилда полиомиелитдан холи ҳудуд, деб тан олинган. Жиззах вилояти Зомин туманида ҳам юртимизда мазкур хасталик бўйича мавжуд эпидемик вазият барқарорлигини сақлаш, болаларнинг полиовирусга нисбатан иммунитетини янада ошириш масаласига долзарб вазифа сифатида эътибор қаратилмоқда. Чунки қатор кўшни давлатларда ўткир шол касаллиги тарқалиши бўйича эпидемик вазият мураккаблашганлиги туфайли бугунги кунда мазкур тадбир ўта муҳимдир. 2013 йилнинг 22 — 27 апрель ҳамда 20 — 25 май кунлари Тошкент, Сирдарё, Жиззах, Самарқанд, Наманган, Фарғона, Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларида бўлиб ўтадиган вакцинация ҳафталиги ўтказилди. Бу борадаги тадбирларни юксак савияда ўтказиш мақсадида олти мингдан зиёд эмлаш пунктлари ва чекка ҳудудларда 5200 га яқин сайёр гуруҳлар ташкил этилди. Вакцинацияда иштирок этувчи жами 16 минг нафарга яқин мутахассислар махсус тайёргарликдан ўтказилиб, маҳалла идоралари ва таълим муассасаларининг мутасаддилари эмлаш тадбирларига бириктирилди. Барча ҚВПларга малакали мутахассислар — акушер-гинеколог, педиатр, терапевт ва умумий амалиёт шифокорлари бириктирилган бўлиб, улар томонидан аёллар ва болаларга тиббий хизмат кўрсатилмоқда. Бундан ташқари, қишлоқ шифо масканларида ишлаётган 890 нафар ҳамшира “Аёллар ва болалар саломатлигини муҳофаза қилиш” лойиҳаси доирасида малака оширганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Жиззах вилояти Зомин туманида фаолият юритаётган қишлоқ врачлик

пунктлари сони 23 тани ташкил этади. ҚВПлар замонавий ЭКГ, ФЭК, микроскоп, автоклав, курук хаво билан зарарсизлантириш шкафлари, дистиллятор, музлаткичлар, термосумка ва бошқа зарур тиббий жиҳозлар билан таъминланди. Яъни “Саломатлик-2” лойиҳаси асосида ҳар бир қишлоқ врачлик пунктига 4,5-5 минг АҚШ доллари миқдорида жами 4,4 миллиард сўмлик замонавий тиббий асбоб-ускуналар ажратилди.

Зомин туманида ши билан бир қаторда ижтимоий соҳанинг асосий йўналишларидан жисмоний тарбия ва спортга асосий аҳамият қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикасида доимий равишда аҳолини спорт ва жисмоний машғулотлар билан шуғулланишлари учун шароит яратилиб келинмоқда. Буни биз Зомин тумани мисолида ҳам кўришимиз мумкин (3 –жадвал):

3–жадвал

Жиззах вилояти Зомин туманидаги жисмоний тарбия ва спорт ҳолати

№	Кўрсаткичлар	2010 йил	2011 йил	2012 йил
1	Стадионлар	1	1	1
2	Стадиондаги ўринлар сони	1200	1200	1200
3	Спорт заллари	38	40	43
4	Болалар спорт мактаби	2	2	2
5	Спорт майдончалари	220	230	253
6	Домий спорт билан шуғулланувчилар	17983	18000	18350

Манба: Жадвал Жиззах вилояти Зомин тумани ҳокимияти ҳисоботлари асосида тузилган

Ҳозирги кунда Жиззах вилоятида 3–жадвалда келтирилганидек, 1 та стадион фаолият юритиб, ундаги ўринлар сони 1200 тани ташкил қилади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 24 октябрда қабул қилинган “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармасини тузиш тўғрисида”ги ва 2004 йил 29 августда қабул қилинган “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармонларига мувофиқ Жиззах вилояти Зомин туманида ёшлар ўртасида спортни оммалаштириш, болалар спортини комплекс ривожлантириш бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган ишлар олиб борилмоқда. Зомин туманида зарур спорт

инвентарлари ва ускуналари билан жиҳозлаш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ҳозирги кунда 120 турдаги спорт инвентарлари ва ускуналарининг 114 таси мамлакатимиз корхоналарида ишлаб чиқарилаётгани соҳадаги муҳим натижалардан биридир.

Биз шуни алоҳида таъкидлашимиз мумкинки, Зомин туманида нафақат болалар спортига, балки, оилаларнинг спорт билан шуғулланиб ўз соғлиқларини яхшилашга қишлоқ фуқаролари йўғинидаги маҳаллаларда ташкил этилган спорт заллари фаолияти муҳимдир.

Ижтимоий жиҳатдан Юртимизда эл саломатлигини мустаҳкамлаш, жисмонан ва маънан баркамол авлодни вояга етказиш йўлидаги устувор вазифалар ижросини таъминлаш борасида самарали натижаларга эришилмоқда. Барча соҳалар қатори соғлиқни сақлаш тизимида ҳам кенг кўламли ислохотлар амалга оширилиб, жаҳон андозаларига мос тиббий хизмат жорий этилди.

Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаролар соғлиғини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунига мувофиқ фуқароларга мупаккаб тиббиёт технологияларидан фойдаланган ҳолда профилактика, ташхис қўйиш ва даволашнинг махсус услубларини талаб этадиган касалликларга чалинган ҳолатларда махсус лицензияга эга даволаш—профилактика муассасаларининг мутахассис—шифокорлари томонидан ихтисослашган тиббий ёрдам кўрсатилади. Инсон соғлиғининг ўзгариши юқори малакали ва тор ихтисосли тиббий ёрдамга муҳтож шахслар сонининг кўпайиши, тиббий хизмат кўрсатиш ютуқларини тезкорлик билан жорий қилиш зарурати аҳолига ихтисослашган ёрдам кўрсатишни ривожлантиришнинг замонавий йўналишларини юзага келтирмоқда. Ихтисослашган хоналар, бўлимлар ёки мустақил муассасаларига мурожаат қилиши, тиббий ёрдам турлари, ҳажми ва стандартлари аҳолини эҳтиёжлари ва уларни қондириш имкониятларидан келиб чиққан ҳолда белгиланади. Ихтисослашган тиббий ёрдам асосини туманлар, шаҳарлар, вилоятлар маъмурий марказлари ва Тошкентда

жойлашган кўп тармоқли йирик шифохоналар ва поликлиникалар такшил этади.

Бундан ташқари Зомин туманидаги халқ таълими харажатларига назар ташласак, таълим тизимида иш ҳақи устама ва кўшимча тўловлар мавжудлиги таълим тизимида фаолият юритаётганларни рағбатлантириб туради (4–жадвал).

4–жадвал

Жиззах вилояти Зомин туманида халқ таълими харажатлари
(минг сўмда)

№	Кўрсаткичлар	2011 йил	2012 йил
1	Иш ҳақи харажатлари	5017466,9	21828366,1
2	Асосий иш ҳақи	4415370,9	19900043,9
3	Иш ҳақига устама ва кўшимча тўловлар	602096	1928322,2
4	Умумтаълим, ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг ўртак кўрсатган ходимларини рағбатлантиришнинг Директор жамғармаси маблағлари	602096	1928322,2
5	Нафақалар	31138,7	389227,5
	Биринчи гуруҳ харажатлари жами	5048605,6	22217593,6
6	Ижтимоий эҳтиёжларга ажратмалар/бадаллар	2136483,4	5159915,7
	Ижтимоий эҳтиёжларга бошқа харажатлар	6678	9014
	Иккинчи гуруҳ харажатлари жами	2143161,4	5159915,7
	Учинчи гуруҳ бўйича жами	0	0
7	Товар ва хизматлар бўйича харажатлар	74554,7	826426,7
	Хизмат сафарлари харажатлари	4910,7	23552
	Коммунал хизмати харажатлари	71421,4	125715
	Сақлаб туриш ва жорий таъмирлар	34252	210482
	Моддий айланма воситалар захираларига харажатлар	24765,4	414736,4
	Телефон, телекоммуникация ва ахборот хизматлари	2056,9	6044,9
8	Асосий воситалар бўйича харажатлар	987564,7	1344925,3
9	Иш берувчининг ижтимоий нафақалар	10574	13555
10	Бошқа харажатлар	12000	12985,7
	Тўртинчи гуруҳ бўйича жами	122789,7	2197892,7
11	Харажатларнинг ҳаммаси	19224011	29575402

Манба: Жадвал Жиззах вилояти Зомин тумани ҳокимияти маълумотлари асосида тузилган

Юқорида келтирилган жадвал маълумотлари асосида халқ таълимига ажратилган маблағларни кўришимиз мумкин. Ижтимоий соҳани молиялашда асосан маҳаллий бюджет маблағлари ва бюджетдан ташқари фондлар ва Республика бюджети маблағларидан кенг фойдаланилади.

Бу муассасаларда ихтисослашган диспансерлар, макразлар ёки шифохоналар кўрсатадиган тиббий ёрдамдан ташқари бошқа барча асосий махсус тиббий ёрдам турлари жамланган.

Ижтимоий соҳага 2012 йилда Давлат бюджетининг 59,2 фоиз маблағи ажратилган бўлиб, таълимга 34,0 фоиз соғлиқни сақлашга эса 14,5 фоиз маблағлар йўналтирилган (5—жадвал).

5—жадвал

Давлат бюджетидан ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қуватлаш харажатлар таркиби

Кўрсаткичлар	2010 йил		2011 йил		2012 йил	
	миллиард сўм	фоиз да	миллиард сўм	фоиз да	милли ард сўм	фоиз да
Давлат бюджети харажатлари, миллиард сўм	13733	100	16991	100	21571	100
Ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қуватлаш харажатлари, жами	8 113	59,1	10112	58,8	12513	59,2
Таълим	4 635	33,8	5890	33,9	7223	34,0
Соғлиқни сақлаш	1 704	12,4	2217	13,5	2820	14,5
Маданият ва спорт	160	1,2	194	1,1	226	1,0
илм-фан	84	0,6	111	0,6	140	0,6
ижтимоий таъминот	59	0,4	74	0,4	93	0,4
оилаларга ижтимоий нафақалар	1 432	10,4	1582	9,3	1899	8,7

Манба: Жадвал Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги маълумотлари асосида тузилган

Юқоридаги жадвалдан келиб чикиб таъкидлаш мумкинки, Давлат бюджетидан соғлиқни салашга маорифга караганда камроқ маблағ ажратилсада, бошқа харажат йўналишларга караганда салмоқли улуш ажратилади.

Албатта, ижтимоий соҳа бўйича харажатларнинг энг кўп қисми маорифга ажратилгани ёшлар таълим ва тарбияси Давлат диққат марказида эканлигини кўрсатади. Ўзбекистон Республикасида ижтимоий соҳага етарлича маблағлар ажратилиши истиқболда комил инсонни тарбиялашда муҳим саналади.

Ўзбекистонда шу билан бир қаторда спорт ва жисмоний тарбия ҳаракатини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан, Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси ташкил этилиб. Унинг Хомийлик кенгашига шахсан мамлакат Президенти раҳбарлик қилмоқда. Жамғарма фаолияти мамлакатнинг барча ҳудудларида ёшларни жисмоний тарбия ва спорт билан мунтазам шуғурланишга жалб қилиш имконини бермоқда. Бир неча йил ичида ўнлаб йирик спорт иншоотлари, кўрлаб сув ҳавзалари, юзлаб спорт майдончалари ва заллари барпо этилди.

Жиззах вилояти Зомин тумани мактаб ўқувчилари, лицей ва коллеж ўқувчилари, олий ўқув юрти тадабалари ўртасида вилоят ва республика мусобақалари мунтазам ўтказиб келинмоқда. Зомин тумани мамлакат аҳолиси учун мактаб ўқувчиларининг “Умид ниҳоллари” спорт мусобақалари, академик лицей ва касб—ҳунар коллежлари ўқувчиларининг анъанавий “Баркамол авлод” спорт беллашувларини қатнашиб келишмоқда. Соғлиқни сақлашнинг биринчи бўғинини ислоҳ қилиш жараёни кадрлар сиёсатига ўз ўзгаришини киритди. Мижоз дастлаб дуч келадиган мутахассис— бу умумий амалиёт шифокоридир. Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишда биринчи навбатда мана шу йўналишга, яъни умумий амалиёт бўйича шифокор мутахассисларни тайёрлашга асосий эътибор қаратилди. 1998 йилдан бошлаб то айти пайтгача олий ўқув юртлари ва Тошкент врачлар малакасини ошириш институтида 7000 нафардан ортиқ умумий

амалиёт шифокори тайёрланди. Умумий амалиёт шифокорлари тизими жорий этиладиган жой асосан қишлоқ соғлиқни сақлаш муассасалари, хусусан қишлоқ врачлик пунктлари ҳисобланади. Қишлоқ жойларининг умумий амалиёт шифокорлари билан таъминланиш даражасининг таҳлили шуни кўрсатадики, кейинги йилларда айрим тор ихтисосликка эга шифокорларга талаб ортиб бормоқда.

Биз Зомин туманида фаолият юритаётган ижтимоий соҳа инфратузилмаларини фаолиятини иқтисодий таҳлил қилиш натижасида соғлиқни сақлаш ва таълим йўналишидаги муассасаларда қоғозсиз технологиялар билан ишлашлари натижасида маҳаллий бюджет маблағларидан самарали фойдаланиш мумкинлигини таъкидлаймиз. Албатта биз юқоридагилардан келиб чиқиб, қойка ўринларини талаб юқори бўлган ҳудудларда ошириш ва аксинча талаб паст бўлган ҳудудларда камайтиришни таклиф қилардик.

2.2. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий хизматлар ҳолати

Ўзбекистон Республикасида ижтимоий хизматларга асосий эътибор қаратилиши натижасида барча турдаги ижтимоий хизматларни амалга оширишда аҳоли талабига биринчи ўринда эътибор қаратилмоқда. Республикада ижтимоий ҳимоя асосан кам таъминланган оилалар учун турли нафақалар бериш, аҳолининг баъзи гуруҳи учун имтиёзлар яратиш ва компенсация тўлаш, давлат ҳисобидан ёлғиз қария ва ногиронларни боқиш ва шу каби воситалар асосида амалга оширилади. Ўзбекистон Республикасида мавжуд бўлган ижтимоий ҳимоя ва ижтимоий ёрдам тизими - пенсия таъминоти, болаларга нафақа, ёлғиз кексаларга хизмат кўрсатиш, ногиронларни протез буюмлари, харажат воситалари билан таъминлаш, шунингдек меҳнат ва ижтимоий жиҳатдан тиклаш, тиббий хизмат, ишсизларни ишга жойлаштириш ва моддий ёрдам бериш, бир йўла (номунтазам) ёрдам йўналишларида амалга оширилиши белгиланган.

Республикада бозор иқтисодиёти шароитида ижтимоий ҳимоянинг амалга оширишнинг асоси бўлиб, мустақиллик йилларида қабул қилинган қонунлар фармоиш ва қарорлар ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 3 сентябрдаги «Фуқароларнинг давлат Нафақа таъминоти тўғрисида»ги қонуни ногиронлик нафақаси тайинлашни ҳам назарда тутди. Уларнинг миқдорлари меҳнат қобилиятини йўқотиш даражасига боғлиқ.

«Фуқароларнинг давлат нафақа таъминоти тўғрисида»ги қонунга мувофиқ учинчи тур нафақа - бу боқувчисини йўқотганлик нафақасидир. Вафот этган боқувчининг оила аъзолари, агар улар меҳнатга қобилиятсиз бўлсалар ва вафот этганининг қарамоғида турган бўлсалар, нафақа олиш ҳуқуқига эгадирлар. 16 ёшга тўлмаган ёки бу ёшдан катта бўлса ҳам ногирон бўлиб қолган болалар оилаларининг меҳнатга қобилиятсиз аъзолари деб ҳисобланадилар. қонун қарамоғида бўлиши шартини марҳумнинг тўлиқ боқувида бўлиши ёки ундан ёрдам олиб туриши, бу ёрдам улар учун доимий ва асосий кун кечириши маблағининг манбаи ҳисобланади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 12 декабрдаги 350-сонли қарорига биноан кам таъминланган оилаларга ижтимоий нафақалар ва моддий ёрдамни тайинлаш ва тўлаш тартибига ўзгаришлар киритилди(6-жадвал).

6-жадвал

Вояга етмаган болалари бор оилаларга ойлик нафақа миқдори

(Ойлик нафақа миқдори энг кам иш ҳақига нисбатан % да)

№	кўрсаткичлар	2013 йил 1 январдан	2013 йил 1 январгача
1	Бир фарзанди бор оилалар	50%	50%
2	Икки фарзанди бор оилалар	80%	100%
3	Учта ва ундан ортиқ фарзанди бор оила	120%	140%

Манба: Вазирлар Маҳкамасининг 12.12.2012 йилдаги 350-сонли қарори

Унга кўра вояга етмаган болалари бўлган оилаларга нафақа тайинлашда ҳисобга олинадиган болаларнинг энг катта ёши 14 ёшгача пасайтирилди.

Бундан олдин нафақа 16 ёшгача (18 ёшгача бўлган болаларга умумтаълим мактаблари, академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежларида ўқиши шарти билан) бўлган ўз фарзандларига эга, фарзанд қилиб олган ва васийлик остига олган оилаларга тайинланиб, тўланарди. 2013 йил 1 январдан бошлаб вояга етмаган болалари бор оилаларга ойлик нафақа миқдори қуйидагича ўзгарди.

Ушбу қарорга асосан Ўзбекистон "Маҳалла" хайрия жамоат фонди ва Ўзбекистон Молия вазирлиги билан биргаликда 2013 йилнинг биринчи чораги мобайнида жойларда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ходимларини оилаларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва ушбу қўллаб-қувватлашга муҳтож бўлган оилаларни аниқлаш масалалари бўйича ўқитиш курслари ўтказилишини ташкил этди. Ўзбекистон Молия вазирлигининг Назорат-тафтиш бош бошқармаси эса аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашга ажратиладиган бюджет маблағларининг мақсадли ва аниқ тарзда сарфланишини фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳузуридаги Комиссиялар фаолиятини ҳар чоракда текширишлар ўтказиш йўли билан назорат қилишни кучайтиради.

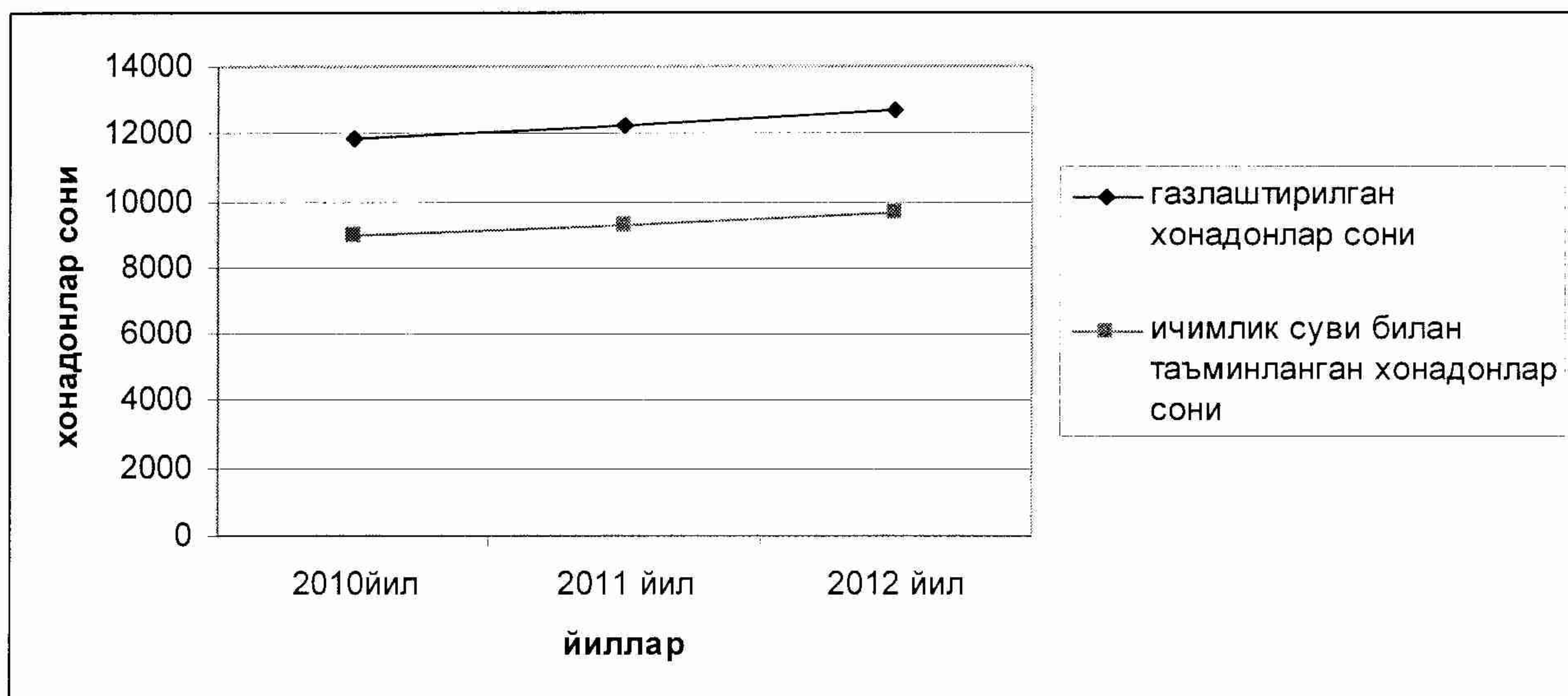
Болаликдан ногиронларга, қариялар ва меҳнатга қобилиятсиз фуқароларга нафақа тайинлаш ва тўлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 24 июндаги 319 - сон қарори билан тасдиқланган Низом билан бошқариб турилади.

Зомин туманида ижтимоий жиҳатдан аҳолини қўллаб-қувватлашга асосий эътибор қаратилмоқда. Зомин туманида 11824 та умумий пенсионерлар бўлиб, улар жами истиқомат қилувчиларни қарийб 10,0 фоизини ташкил қилади. Зомин туманида 7 та 100 ёшдан ошган пенсионерлар ҳам мавжуд бўлиб, уларни қишлоқ фуқаролари йиғини ва маҳаллий аҳоли доимо ўз назоратида бўлишини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти фармониға мувофиқ 21 нафар Улуғ ватан уруши қатнашчиларига 500000 сшмдан мукофот берилди. Зомин туманида ногиронларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга ҳам асосий эътибор қаратилиб келинмоқда. Зомин тумани бўйича 7 нафар ногиронлар аравачаси

сўраб қилган аҳолига 2012 йилда тўлиқлигича ушбу вазиятга мувофиқ равишда мурожаат тўлалигича қондирилган.

Биз шу билан бир қаторда, Жиззах вилояти Зомин туманида коммунал хизматлари ҳолатини ҳам таҳлил қилдик. Унга кўра Зомин туманида 2013 йил 1 январь ҳолатига кўра табиий газ билан таъминлаш даражаси 52,8 фоизни, ичимлик суви билан таъминлаш 48,0 фоизни ташкил қилади(3–расм).



3–расм. Жиззах вилояти Зомин туманида аҳолини сув ва газ билан таъминланиши.⁸

Келтирилган расмдан кўриниб турибдики, Зомин туманида аҳолининг сув ва газ билан таъминланиши жуда ҳам паст даражани ташкил қилади. Биз доимо ҳудудларни таҳлил қилганимизда, киритилаётган инвестицияларни кўриб чиқар эканмиз, асосий улушни ҳудудлар даражасида айнан Тошкент шаҳрига тўғри келишига гувоҳ бўламиз. Бу билан айтиш мумкинки, Тошкент шаҳрида ижтимоий инфратузилма, коммунал хўжалик инфратузилмаси яхши ривожланган. Ҳориждан келаётган инвестор биринчи навбатда айнан юқорида айтган инфратузилманинг ҳолатини ҳисобга олган ҳолда ўз фаолиятини бошлайди. Зомин туманида аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминланиши 2013 йил 1 январь ҳолатига 48,0% ни ташкил этиб, хонадонлар сонидан эса 9674 та хонадонни ўз ичига олади.

⁸ Жиззах вилояти Зомин тумани ҳокимияти маълумотлари

Сув билан таъминланганлик ҳолатининг таҳлили жиддий ижтимоий муаммони юзага чиқарди. Бухоро, Хоразм вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикасида сув билан таъминланганлик 75,2-85,6 фоизни ташкил қилади.

Табиий газ билан таъминланганлик ҳам номуносибликлар мавжудлигидан далолат бериб турибди. Бунда энг паст даража Сурхондарё, Андижон, Қашқадарё вилоятларига хос бўлиб, уларда таъминот 90 фоизга етмаган. Жиззах вилоятида 93,0% ни ташкил қилган ҳолда, Зомин туманида бу улуш паст, яъни 52,8% даражасида қолмоқда.

Уй-жой коммунал хўжалигининг ривожланиши кўп жихатдан республика минтақаларининг ўзига хос хусусиятларига боғлиқ.

Уй-жой коммунал хўжалигини тадқиқ этишнинг минтақавий жиҳати ҳудудлараро ва ҳудуд ичидаги фарқларни ўрганишни назарда тутди. Бунда ҳудудлараро фарқлар республика ичида алоҳида вилоятлар бўйича уй-жой коммунал хўжалигининг ривожланишини, ҳудуд ичидаги фарқлар эса вилоят ичида, масалан, шаҳарлар ва қишлоқларда уй-жой коммунал хўжалигининг ривожланишидаги фарқни тавсифлайди.

Республика уй-жой коммунал хўжалигини ривожлантириш даражасидаги фарқларни белгиловчи омиллар йиғиндиси иккита гуруҳга бўлиниши мумкин: ижтимоий-иқтисодий ва табиий-иқлим.

Ижтимоий-иқтисодий омиллар жумласига қуйидагилар киради: саноат ва қишлоқ хўжалиги ўртасидаги ўзаро нисбат, аҳоли сони ва ўсиш суръатлари, ижтимоий таркиб ва аҳоли таркиби, оиланинг ўртача таркиби ва бошқа омилларнинг ушбу гуруҳини ҳисобга олиш уй-жой коммунал хўжалиги ривожланиш даражасининг ошишига таъсир этиш имконини беради.

Табиий-иқлим омиллари эса турли иқлим шароитлари билан уй-жой коммунал хўжалигининг ривожланиш даражасига таъсир кўрсатади.

Туманлар ўртасида коммунал хўжалигининг ривожланиш даражасидаги фарқлар туманнинг тарихий ривожланишининг ўзига хос хусусиятлари, асосий фондларнинг ўлчамлари, жойлашиш хусусияти, иморатларнинг

зичлиги ва қаватма-қаватлиги, аҳоли пункти ҳудудининг жойлашиш режаси, унинг конфигурацияси, турар жой ва саноат ҳудудларининг ўзаро жойлашуви ва ҳоказолар билан белгиланади.

Ушбу омилларнинг таъсири, биринчи навбатда, ишлаб чиқариш жараёнида ва ишчи кучига бўлган талабда кўзга ташланади. Бунда тармок ва унинг таркибини ривожлантириш суръатларига нисбатан таъсир кўрсатувчи тармоқлар хизматларига бўлган эҳтиёжлар фарқларини аниқлаш учун замин яратилади.

Шундай қилиб, кўриб чиқилган омиллар гуруҳларидан ҳар бири маълум даражада уй-жой коммунал хўжалигини ривожлантириш даражасини тавсифловчи кўрсаткичларда акс этади. Бунда ушбу даража ишлаб чиқаришни ривожлантиришда эришилган даража билан ўзаро боғлиқликда тармок хизматларига бўлган эҳтиёжларни ривожлантириш ва қондиришда эришилган босқични акс эттиради.

Таҳлиллар натижаси шундан далолат бериб турибдики, ҳозирги вақтда минтақаларда уй-жой коммунал хўжалиги нотекис ривожланган. Бу ҳам тарихий, иқтисодий, табиий, демографик, ҳам миллий хусусиятдаги сабаблар билан изоҳланади.

Шаҳар ва қишлоқ аҳолисининг яшаш шароитларини тенглаштирувчи асосий элементларидан бири республиканинг қишлоқ жойларида уй-жой коммунал хўжаликни ривожлантиришдир.

Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш бўйича ҳукумат қарорларини бошқариш жараёнида республикада қишлоқ хўжалик объектларини қуриш ва қишлоқ хўжалигида банд бўлганларнинг турмушини ва меҳнат шароитларини яхшилаш бўйича катта ишлар қилинмоқда. Бунга давлат томонидан марказлашган капитал қўйilmаларнинг ажратилиши яхши шароит яратади.

Қишлоқ жойларда кўп сонли замонавий уйлар қурилиб меҳнаткашларнинг турмушига газ, сув, канализация ва бошқа коммунал хизматлар киритилмоқда.

Лекин қишлоқ жойларда уй-жой фонди даражасининг таҳлили шуни кўрсатдики кўпгина тармоқлар ва хизмат кўрсатиш бўйича қишлоқ жойлари шаҳарга нисбатан анча орқада қолиб кетмоқда.

Келажакда бу камчиликларни йўқотиш қишлоқ жойларда уй-жой коммунал хўжаликнинг ривожланишининг асосий йўналишларидан бўлади. Уй-жой коммунал хўжалик ривожланишининг тўлиқ таҳлили учун хизматлар имтиёзининг республика доирасидаги тузилмавий ўзгаришларини кўриб чиқиш зарур.

Табиий газ сотишнинг бозор механизмининг жорий этиш мақсадида «Бошкомунгаз» ва унинг «Ўзтехгаз» шўъба корхонаси тугатилди ва ўрнига ҳудудий газ таъминоти корхоналари ташкил этилди. Бу эса республикада газ тامينлашни такомиллаштириш ҳисоб-китоб тўлов интизомини яна мустаҳкамлашга имконият яратади.

Газ хўжалиги корхоналари эксплуатация ходимларининг муҳим вазифалари бўлиб, аҳолини ва бошқа корхоналарни газ билан ишончли, хавфсиз ва тежамли таъминлашдан иборат. Ушбу тоифадаги истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш газ хўжалигининг эксплуатация харажатларининг кўпчилик қисмини ташкил этади.

Газ хўжалиги корхоналарининг муҳим вазифаларидан бири нафақат вақтида, балки истеъмолчиларни газ билан тежамли таъминлашдан иборатдир. Бу шундан иборатки, газ хўжалигида ишлаб чиқариш жараёнининг энг кам эксплуатация харажатлари билан амалга оширишдир.

Маълумки, газ хўжаликларининг бош вазифаси аҳоли ва коммунал – маиший истеъмолчиларга газни тўхтовсиз етказиб беришдир.

Аҳоли фаровонлигини ошириш лойихаси, аҳолининг коммунал хизматлардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш, уларнинг сифатини ошириш ва ҳисобга олишни такомиллаштириш учун қуйидаги мақсадли кўрсаткичларни таъминлашни назарда тутди.

Умуман олиб қараганда, мустақиллик йилларида коммунал соҳа ривожини учун 676,4 миллион доллар миқдордаги узок муддатли имтиёзли хорижий

инвестиция ва кредитлар жалб этилди. Ўзбекистонда аҳолининг коммунал хизматлари билан таъминланиши 7– жадвалда келтирилган.

7-жадвал

Ўзбекистонда аҳолининг коммунал хизмати билан таъминланиш даражаси, аҳолининг умумий сонига нисбатан фоизда

Кўрсаткичлар	1990 йил	2000 йил	2010 йил
Ичимлик суви таъминоти	64,0	80,4	83,6
Шу жумладан, қишлоқ жойларда	55,0	72,3	75,8
Табиий газ таъминоти	44,6	76,1	83,7
Шу жумладан, қишлоқ жойларда	19,3	65,9	77,7
Марказий иситиш тизими	29,1	35,4	41,0
Оқавалаштириш хизмати (канализация)	25,5	28,3	37,1
Бир кишига тўғри келадиган ўртача уй жой майдони	12,1	13,8	15,2

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси

Аҳолининг тоза сув ва табиий газдан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиришда юқорида зикр этилган дастур билан бирга магистрал ичимлик суви ва табиий газ тармоқларини қуриш бўйича аниқ мақсадли давлат дастурларининг амалга оширилиши ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлди. Қишлоқ аҳолисининг ҳаёт сифатини тубдан ўзгартиришга қаратилган, 2009 йилда бошланган қишлоқ жойларида намунавий лойихалар асосида барча коммунал хизматлар ва юқори даражадаги қулайликларга эга бўлган яқка тартибдаги уй жойларни комплекс қуриш борасида олиб борилаётган тизимли ишларни изчил давом эттириш, қишлоқда турмуш шароитини сифат жиҳатдан ўзгаришининг энг муҳим йўналиши бўлди.

2011 – 2015 йилларда намунавий лойихалар асосида замонавий муҳандислик ва транспорт инфратузилмаси, ижтимоий объектларга бўлган турар жой массивлари 35,5 минг яқка тартибдаги уй жой билан биргаликда барпо этилиши кўзда тутилмоқда.

Ижтимоий коммуникация инфратузилмаларининг жадал ривожланиши ва модернизациялар ҳамда тез ўсиб бораётган уй-жой бозорининг шаклланиши шаҳар қишлоқ жойларида хизмат кўрсатиш ва сервис инфратузилмасининг кенгайишига ҳамда бунинг натижасида 2011 – 2015

йилларда транспорт ва маиший хизмат кўрсатиш ҳажмининг 2,5 баробар ошишига имкон яратади.

Мамалакатимиз иқтисодиётининг барқарор ўсишини таъминлаш кўпроқ қишлоқ жойларида йилига камида 950 мингта янги иш ўринлари яратиш билан бир вақтда юқорида қайд этилган чора тадбирларни амалга оширилиши 2011 – 2015 йилларда аҳолининг ялпи даромадини 2,6 баробар кўпайтириш, харид қобилияти паритети бўйича аҳолига тўғри келадиган ялпи ички маҳсулотни 1,5 баробар кўпайтириш ҳар учун замин бўлиб хизмат қилади.

2011 – 2015й. кенг миқёсдаги иқтисодий ислохотларни изчил давом эттириш, олдимизга қўйилган марраларга эришиш учун мавжуд ресурс ва имкониятларини сафарбар этиш, амалга оширилган ислохотларни чуқурлаштиришда узвийлик ва изчилликни таъминлаш, иқтисодиётимизни барқарорлиги ҳамда зарур ўсиш суръатларини сақлаш, ҳалқимиз ҳаёт сифатини ошириш ва узоқ истиқболга мўлжалланган мақсадларимизга эришиш – жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллашимизга имкон яратади.

Биз Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий коммуникация инфратузилмаларининг ҳолатини қисқача таҳлил қилиб, ушбу туманда ичимлик суви таъминотини яхшилаш бўйича қуйидагиларни амалга ошириш зарур деб ҳисоблаймиз:

- тоза ичимлик сувини аҳолига етказишда коммунал хизматларининг моддий–техника базасини яхшилаш;
- сувдан тежамкорлик билан фойдаланиш ва хонадонларни сув билан таъминлашда ҳисоблагичларни бир вақтни ўзида ўтказиш;
- сув таъминотида модернизация ишларини амалга ошириш ва умумий ҳолатда мавжуд ресурслардан оқилона фойдаланиш.

Биз ўз битирув малакавий ишимиз доирасида газ таъминоти бўйича эса қуйидагиларга аҳамият қаратилиши лозим:

- аҳолини газ билан таъминлашда биринчи навбатда хавфчизликка аҳамият қаратиш;

- газ таъминотида аҳолини ўз вақтида белгиланган хизматлар учун ҳақ тўлашини ташкил қилиш;
- газ таъминотидаги мутахассис кадрларни малакасини доимий ошириш ва инновацион янгиликлардан оқилона фойдаланиш зарур.

Бундай шароитда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоят ҳокимликлари, Тошкент шаҳар ҳокимлиги, тегишли вазирликлар томонидан қуйидаги қўшимча чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш соҳасини кенгайтириш имкониятларидан фойдаланган ҳолда, барча мавжуд ресурсларни жалб қилиш;
- узоқ қишлоқ аҳоли пунктлари ва қаттиқ қопламали йўлларни қамраб олган ҳолда маршрутлар тизимини кенгайтириш;
- аҳолини газ ва совуқ сув билан таъминлашни ва улар таъминотини модернизациялаш ва таъмирлаш бўйича бажариладиган ишларни тезлаштириш.

Зомин туманида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 30 майдаги 1542-сонли “2011-2015 йилларда ёлғиз қариялар, пенсионер ва ногиронларнинг ижтимоий ҳимоя қилишни янада кучайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарор билан ижтимоий муҳофаза тизимини янада такомиллаштириш ва давр талабига мослаштириш бўйича белгиланган чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

III Боб. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани такомиллаштириш йўллари

3.1. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани ривожлантиришда маҳаллий бюджетлардан самарали фойдаланиш йўллари

Ижтимоий соҳанинг қайси йўналишини қараб чиқмайлик, биринчи навбатда инсон омилига аҳамиятнинг юқорилиги аҳоли турмуш фаровонлигини оширишга хизмат килади. Жиззах вилояти Зомин туманида ҳам ўз навбатида ижтимоий соҳада ижобий силжишлар кўзга ташланмоқда. Хусусан, Жиззах вилояти Зомин туманида 2012 йилда 3336 та иш ўринлари яратилди. 2013 йил 1 январ ҳоалтига кўра туманда жами меҳнат ресурслари 84043 кишини ташкил қилмоқда. Бу жами аҳолининг 54,5 фоизини ташкил қилади. Бу эса ўз навбатида Зомин туманида аҳоли бандлигига, айниқса ёшлар бандлигига эътибор қаратилиши лозимлигини тақозо қилади. Жиззах вилояти Зомин туманида ишсизлар сони 2418 кишини ташкил қилади. Зомин туманида 9 та коллеж фаолият юритаётган бўлса, 2013 йил туманнинг инвестиция дастурига Зомин тумани қишлоқ хўжалиги касб—хунар коллежи капитал таъмирлаш ишларини амалга оширилиши режалаштирилмоқда. Албатта ушбу маблағлар Давлат бюджетидан молиялаштирилади.

Ўзбекистон Республикасида Президентимиз бошчилигида белгилаб берилган беш тамойилга асосланган ва амалиётга изчил жорий этилаётган миллий тараққиёт модели мамлакатимиз иқтисодиётини ривожлантиришда муҳим омил бўлмоқда. Бизга маълумки, иқтисодий ва ижтимоий соҳалар ривожини мувофиқлаштириш мамлакатни барқарор ривожлантириш кафолатидир.

Ўзбекистонда босқичма-босқич аниқ мақсадга йўналтирилган кучли ижтимоий сиёсат амалга оширилаётганлиги натижасида жамиятда доимий ва муқаррар барқарорлик таъминланди ва минтақаларда аҳоли даромадлари ҳамда ижтимоий хизмат турлари билан таъминланганлик даражасидаги

тафовутлар кескин ошиб кетишига йўл қўйилмади. Экологик жиҳатдан оғир шарт-шароитлар юзага келган ҳудудларда эса, ижтимоий-иқтисодий вазият кескинлашувининг олди олинди. Айтиш жоизки, ҳудудий иқтисодиёт ҳар бир мамлакат миллий иқтисодиётининг бўлинмас ва узвий бир бўғиндир. Албатта, аҳоли турмуш даражасини кўтариш, иқтисодиётнинг самарадорлигини ошириш, истиқболдаги режалаштириш ишларини тўғри ўзанга солиш ҳудудда самарали ташкил этилган молиявий тизим фаолиятига шу билан бирга, бевосита маҳаллий бюджетга бориб тақалади. Шунингдек, ҳудудий иқтисодиёт ижтимоий-иқтисодий, экологик муаммоларни ечиш зарурияти бўйича ҳам муҳим ўрин эгаллайди.

Айни пайтда ҳудудий салоҳият минтақанинг ижтимоий-иқтисодий соҳаларни батафсил тавсифлайдиган ўзаро боғлиқ кўрсаткичлари тизими билан белгиланади. Ҳудудий ривожланишни давлат томонидан тартибга солишда эса, асосий эътибор минтақалараро тафовутларни камайтириш, маҳаллий бюджетларни мустаҳкамлаш, транспорт-коммуникация ва ижтимоий инфратузилмаларни барпо этиш, экологик шарт-шароитларни ноқулай бўлган минтақалар қўллаб-қувватлашига қаратилаяпти.

Мамлакатдаги ҳар бир маъмурий-ҳудудий бирлик ўз бюджетига эга бўлганлиги учун бу босқичда ана шу бюджетларнинг умумий ҳажмини тўғри аниқлашалоҳида аҳамият касб этади. У ёки бу бюджетнинг харажатлари жойларда олинган даромадларнинг ҳажми билан мос келмаслиги оқибатида уларнинг қўшимча маблағлар билан таъминлаш зарурият вужудга келади, давлат томонидан барча қуйи бюджетларнинг баланслаштириш амалга оширилади. Шундай қилиб, мураккаб тақсимлаш жараёни содир бўладики, унда мамлакат маъмурий-ҳудудий бўлинмаларининг барчаси иштирок этиб, уларнинг айримлари ўз маблағларини беришса, бошқаларни эса бюджет механизми орқали бу маблағларни олади.

Давлат секторида бюджет маблағлари ҳисобига аҳолининг муҳим ижтимоий эҳтиёжларини қондирадиган кафолатларни таъминлайдиган, бепул тақдим этиладиган ижтимоий хизматлар давлат ижтимоий хизматлари, деб

тушунилиши лозим. Ижтимоий хизмат соҳасининг муваффақиятли фаолият кўрсатиш шартларидан бири-унинг фаолияти тарзида давлат ва маҳаллий ҳокимият органлари иштироки, шунингдек, нотижорат ташкилотларининг биргаликда қатнашишидир. Шу боис, ижтимоий хизмат соҳаси уч сектор, яъни: давлат, маҳаллий ва хусусий секторга бўлинади. Ижтимоий хизмат соҳасининг умумижтимоий ва хусусий сектор манфаатларини мувофиқлаштириш, ижтимоий хизмат соҳаси тармоқларида тадбиркорлик тизимлари фаолиятини яратиш ва ривожлантиишга қаратилган шакл ва услублар таланади. Маҳаллий ижтимоий хизматлар, дейилганда, турли даражадаги маҳаллий (вилоят, шаҳар, туман) бюджет маблағлари ҳисобидан маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан тақдим этиладиган ижтимоий хизматлар тушунилади.

Ҳозирги кунда давлат фаолиятида бюджет маблағларининг иштирок этиш тенденцияси оширилиши билан бирга, унинг самарадорлиги ўсиб бормоқда, шу билан бирга, маҳаллий ва хусусий секторнинг салмоғи ҳам ортмоқда. Ҳозирги кунда миллий иқтисодиётда ислохотларни амалга оширишда давлат, ўзини ўзи бошқариш органларининг ижтимоий функцияларини амалга ошириш ишлари, ижтимоий соҳаларини бошқариш такомиллатирилмоқда. Давлатнинг кафолатланган ижтимоий хизматлари йиғиндисини аниқлаш, уларни тақдим этиш шарт-шароитларини таъминлаш, минтақалар ва ҳокимиятларининг иштирокини белгилаш муҳим аҳамиятга эга.

Жиззах вилояти Зомин туманида иқтисодиётни юксалтириш, замонавий техника ва технологиялар билан жиҳозланган янги корхоналарни барпо этиш ва реконструкция қилиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, хизмат кўрсатиш соҳаси ва касаначиликни ривожлантириш билан бир қаторда, аҳоли бандлиги, унинг иш ҳақи ва даромадларини оширишга аҳамият қаратилмоқда. Иқтисодиётни модернизациялаш ва янгилаш шароитида давлат ва ўзини ўзи бошқариш органларининг ижтимоий функцияларини амалга ошириш ва ижтимоий соҳаларини бошқариш ишлари

такомиллаштирилади. Албатта, бундай йўналиш миллий иқтисодиётини ривожлантиришда ижтимоий соҳанинг ролини оширади.

Республикамизда қабул қилинган ижтимоий дастурларини, биринчи навбатда аҳолининг кам таъминланган табақаларини аниқ тарзда қўллаб-қувватлаш, соғлом авлодни тарбиялаш, аҳолини фаровонлигини оширишга қаратилган. Ижтимоий сиёсатининг таъсирчанлиги ва аниқ тарзда қўллаб-қувватлашни кучайтиришда маҳаллий бюджетларнинг аҳамияти катта. Маҳаллий бюджет харажатлари таркиби бевосита маҳаллий ҳокимият органларининг ҳудудларини ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришдаги вазифалари ҳамда давлатнинг ижтимоий ривожлантириш масалаларини амалга ошириш билан белгиланади.

Турли даражадаги бюджетлар учун қайси давлат хизматларини молиялаштириш бўйича ваколатлар бериш ва қай даражада уларнинг зиммасига юклаш лозим, деган масалага жавоб бериш мумкин эмас. Чунки, ушбу масаланинг ечимини топиш учун харажатлар мажбуриятларини тақсимлашда давлат харажатларининг самарадорлигини тадқиқ этиш талабэтилади. Давлат хизматининг айрим турларини маҳаллий ҳокимият органлари орқали тақдим этиш билан уларнинг самарадорлигини ошириш мумкин.

Маҳаллий бюджетлардан таълим, маданият, соғлиқни сақлаш, жисмоний тарбия ва спорт ижтимоий таъминот, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш, бошқарув харажатлари ҳамда давлат ҳокимияти органлари фаолиятини маблағ билан таъминлаш тадбирлари ҳамда мақсадли дастурлар молиялаштирилади. Бу харажатларда давлатнинг минтақлардаги ижтимоий-иқтисодий сиёсатининг асосий қисми мужассам этилган.

Ижтимоий хизматлар бошқарилишини ташкил этиш соҳасида ечим топилишини долзарб бўлган муаммолар мавжуд. Яъни, ижтимоий хизматлар соҳасини ривожлантиришга асосланган стратегияни ишлаб чиқиш, республика ва маҳаллий даражада ижтимоий хизмат кўрсатишда. Бюджетлараро муносабатларини тартиблаштириш, шунингдек, мазкур соҳада

хусусий секторнинг иштирокини фаоллаштириш лозим. Республика ва маҳаллий бюджет прогнозлари, турли ижтимоий дастурлар асосида давлат ва маҳаллий ижтимоий хизматлар сектори ўртасида ўзаро муносабатлар мувофиқлаштирилади, стандарт минимал давлат ижтимоий хизматлари бўйича харажатларни ҳудудий тенглаштириш имкониятлари шакллантирилади. Шу сабабли бюджетлараро муносабатларида солиқларни бюджетларга бириктириш, турли бюджет мажбуриятлари ва харажатларини аниқ белгилаб қўйиш, бюджетлараро муносабатларининг янги механизмларини яратиш масалаларини ҳал этиш кун тартибга қўйилган масаладир. Барча режалардаги бюджет харажатлари йўналишлари аниқ белгилаб қўйилгангиги, жойлардаги ҳокимят органларининг бюджет маблағларини минтақавий ривожлантиришда дастурларига мувофиқ самарали сарфлаб бориш имкониятини беради.

Бу борада жаҳон тажрибалари кўрсатишича, давлат молиясини бошқаришнинг асосий муаммоларидан бири- турли даражадаги бюджетлар ўртасида харажатлар ваколатларини тақсимлаш ҳисобланади. А.Токвиль гипотезаси бўйича, давлат ҳокимятининг турли даражалари ўртасида харажатлар мажбуриятини тақсимлашнинг асосий тамойилларини аниқлаш орқали “бюджет федерализми” ойдинлаштирилади.⁹ Бюджет федерализми аслида самарали бўлиши учун, биринчидан, муайян ҳудудга наф келтирадиган ижтимоий неъматлар етказиб берилишига тааллуқли қарорлар марказлаштирилмаган тарзда қабул қилинади. Иккинчидан, нафликни маҳаллаштириш, харажатларни ҳам ҳудудийлаштириш талаб этилади, минтақа маҳаллий ижтимоий неъматлар етказиб берилишини молиялаштириш жавобгарлигини ўз зиммасига олади.

Бюджет федерализми фақат неъматларга бўлган эҳтиёжларни белгилашдан иборат эмас, балки, уларни таъминлаш учун молиявий захираларни шакллантиришда ҳам бир қадар мустақилликни назарда тутди.

⁹ Г.Қосимова Маҳаллий бюджетларда ижтимоий хизмат соҳаси харажатларини бошқариш // Ўзбекистон иқтисодий ахборотномаси, №1, 2011, Б.54.

Худудларнинг даромад базасидаги нотекисликларни бартараф этади. Кейинги йилларда кўпгина хорижий мамлакатлардаги бошқарув тизими трансформациясининг асосий элементи номарказлаштиришга кўпроқ эътибор қаратишдан иборат бўлмоқда. Бунда энг асосийси, ижтимоий-иқтисодий барқарорликнинг қўллаб-қувватлашни таъминлашга қаратилаётганлигидир.

Жаҳон тажрибасининг кўрсатишича, бюджет федерализми назариясига кўра, ресурсларни марказлаштирмаслик усуллари, ўзини-ўзи бошқарадиган ҳудудий бирликлар миқёсини, уларнинг бюджетларини тўлдириш ва харажатларини молиялаштириш механизмлари оқилона танлаш таъминларига жавоб берадиган жиҳатлар, тенденциялар мавжуд.

Германия, Канада, АҚШ ва Япония каби давлатларда бюджетлараро муносабатлар асосида бюджетнинг харажатлари ва даромадлари бўйича ҳокимят бўғинларининг ваколат ва маъсулиятини тақсимлаш масаласи туради. Харажатлар соҳасида бюджет ваколатлари тақсимот асосида белгиланиши мақсадга мувофиқ бўлади. Худудларнинг бюджет мустақиллиги молиявий салоҳиятнинг мавжудлиги билан боғлиқ бўлиб, худудда тўланадиган даромадлар асосида минтақада харажатларни молиялаштириш имконияти яратилди.

Замонавий бюджет тизмини шакллантиришдаги турли даражадаги бюджетлар ўртасидаги бюджет солиқ механизмлари ва таъминларининг йиғиндиси “бюджет федерализми” тушунчаси, деб аталиши қабул қилинган. Кўпгина мамлакатларда таълим хизматларини молиялаштириш бўйича марказлаштирилмаган харажатлар ваколатлари билан бир қаторда, минимал таълим стандартлари ҳам жорий этилган. Соғлиқни сақлаш соҳасида хизматларни молиялаштириш борасида турли даражадаги ҳокимиятлар муносабатларига ҳам таъсир этади. Масалан, шифохоналар, поликлиникалар, санитраия эпидемиология хизмати, профилактика тиббиёт муассасалари, одатда, маҳаллий ҳокимият органлари томонидан молиялаштирилади. Бу

тамойилга кўра, маъмурий-худудий бирлик аҳолисига давлат хизматларини бевосита кўрсатишдан иборат бўлади.

Бюджетлараро муносабатлар тизими давлат ва унинг ҳудудлари ўртасида даромадлар, харажатлар ваколатларини тақсимлаш орқати барча молиявий оқимлар самарали тартибга солинишини таъминлаши лозим. Бюджетлараро муносабатлар асосида бюджет харажатлари ва даромадлари бўйича давлат ҳокимияти бўғинларининг ваклоат ва маъсулиятини тақсимлаш масаласи ҳам муҳим ўрин тутди.

Республика ва маҳаллий бюджетларнинг даромадалари ва харажатлари борасидаги ваколатлари аниқ ва барқарор белгилаб қўйилиши, бунда маҳаллий бюджетларнинг бириктирилган даромадлари ҳажми умумий даромадаларнинг ярмидан кам бўлмаслиги мақсадга мувофиқ саналади.

Умуман , давлат ижтимоий сиёсатининг самараси ва натижаси биринчи навбатда амалдаги иқтисодий қонунларга риоя қилишда ижтимоий хизмат соҳаси ва хўжалик субъектларини ижтимоий–иқтисодий ривожлантиришдаги бошқарувнинг янги шакл ва услубларига ўтишда жорий ва келгуси даврда ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг самарали вариантларини танлашда ҳамда замонавий меъёрий ҳужжатлар ишлаб чиқилишида намоён бўлади. Қолаверса, фуқароларнинг турмуш шароити ва халқ фаровонлигини ошириш давлатнинг аҳолини ижтимоий ҳимоялаш кафолатлари таъминлаш келгусида ижтимоий хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш учун барча манфаатдор томонлар яъни маҳаллий ҳокимият органлари вакиллари, ижтимоий органлари, фуқаролик жамиятининг бошқа инсититутлари ва тадқиқот марказлари фаолияти кучайтирилади.

Иқтисодиётда таркибий ўзгартиришларни амалга оширилаётган бир вақтда ижтимоий соҳада таркибий ўзгаришларни амалга ошириш республикамиз аҳолисининг турмуш сифатига ижобий таъсир кўрсатишига ишонамиз.

3.2. Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳа ва ижтимоий

хизматларни янада такомиллаштириш йўллари

Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани таҳлил қилиш натижасида биз ушбу туманда ижтимоий соҳанинг ҳар бир соҳасида, соғлиқни сақлаш, таълим, маданият ва спорт, ижтимоий хизматлар, коммунал хўжалиги хизматлари йўналишида маълум даражадаги ишлар амалга оширилаётир.

Жиззах вилояти Зомин туманида 25 та қишлоқ врачлик пунктлари мавжуд бўлиб, улар мавжуд аҳолига тиббий ёрдам кўрсатадилар. Умуман битирув малакавий ишим доирасида Зомин туманида соғлиқни сақлаш тизимида қуйидагилар амалга оширилиши лозим:

- қишлоқ врачлик пунктларида ишловчи тиббий ходимларни вилоятда доимий равишда малака оширишларини таъминлаш;
- қишлоқ врачлик пунктлари орасида рақобат муҳитини шакллантириш;
- аҳолининг тиббий маданият даражасини ошириш.

Аҳоли соғлиғи миллий бойликнинг муҳим таркибий қисми ва маданиятли жамиятнинг фундаментал хусусиятларидан бири ҳисобланади. Аҳоли соғлиғини муҳофаза қилиш хизмати ҳар томонлама ривожлантириш жамият тараққиётининг муҳим шарти ва ижтимоий ривожланиш даражасининг интеграллашган кўрсаткичидир.

Ислохотларнинг асосий мақсади-мамлакатда жаҳон тажрибасини ҳисобга олган ҳолда соғлиқни сақлашнинг эҳтиёжлари учун давлат сарф-харажатларини йўл қўйилиши мумкин бўлган даражада энг кўп қисқартирилган ҳолда республиканинг бутун аҳолисини тиббий хизматлар билан ялпи қамраб олишни таъминловчи самаралироқ тизим яратишдир. Бу соғлиқни сақлаш сингари мураккаб бир тизим учун марказлаштирилган давлат бошқаруви усуллари ва қўллаб-қувватлашни бозор иқтисодиётига хос механизмлари билан узвий ҳолда олиб боришни тақозо этади.

Таълим соҳасида эса Зомин туманида истиқомат қилаётган аҳолининг 64,6 фоизи қишлоқ ва 35,4 фоизи шаҳар аҳолисидан иборат эканлигини

ҳисобга олган ҳолда, коллежларни асосан агро йўналишга ихтисослашуви ва таълим муассасалари фаолиятини янада такомиллаштиришга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш лозим.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, Зомин туманида битта ҳам меҳмонхона йўқлиги аянчли ҳолат сифатида баҳолаш мумкин. Зомин туманида рекреацион сифатида фойдаланиш мумкин бўлган бир шароитда ушбу шароитдан фойдаланмаслик бу йўналишдаги бой берилган имкониятларни кўрсатади. Жаҳон амалиёти шуни кўрсатадики, агарда туризм соҳасида 1 та иш ўрни ташкил этилса, у мос равишда қўшимча 7 та хизмат кўрсатиш соҳасидаги аҳоли бандлигини таъминлайди. Юқоридагиларни ҳисобга олсак, туризмни дам олиш йўналишини Зомин туманида ривожлантириш учун меҳмонхоналар қурилиш, ижтимоий инфратузилма ҳолатини яхшилаш каби муҳим йўналишларга жиддий эътибор қаратилиши лозим. Мисол учун, 50 кишилик меҳмонхонани барпо этилиши ўз навбатида қўшимча равишда хизмат кўрсатиш соҳасида қўшимча иш жойлари яратилишига сабаб бўлади. Мавжуд табиий-иқлимий шароитлардан фойдаланмаслик, Зомин туманида бой берилган имкониятлар сифатида қаралиши мумкин. Тўғри, Зомин туманида санаторийлар мавжуд, лекин ҳориждан дам олишга келишни ташкил этиш, аҳолининг хизмат кўрсатиш соҳасида бандлигини оширишга хизмат қилади.

Биз ўз битирув малакавий ишимиз доирасида Зомин туманида меҳмонхонани қурилиши ва мавжуд рекреацион ресурсдан самарали фойдаланишни таклиф қиламиз.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 3 августдаги ПҚ-1167-сонли қарорига асосан Зомин туманида 2013 йилда намунавий лойиҳалар асосида қурилиши режалаштирилаётган уй-жойлар пудрат ишлари натижасида 2 та массив қурилиши лозим. Бу массивлар Ғаллакор ва Ширин ҚФЙ да қурилиши режалаштирилган бўлиб, 4,2 га ерни Ғаллакор ҚФЙ да 40 та, Ширин ҚФЙда эса 15 та жами 55 та уй қурилишини 2013 йил якунигача битказилиши режалаштирилган. Давлатимиз раҳбари томонидан

2009 йил 3 августда имзоланган “Қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши қўламини кенгайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарор асосида Зомин туманида бунёдкорлик ишлари қўлами йил сайин кенгайиб бормоқда. Бу мамлакатимиз иқтисодий салоҳияти юқорилигидан, халқимизнинг барча шарт-шароитга эга тураржойларда яшашга бўлган иштиёқи ортиб бораётганидан далолат беради, албатта. Янги массивлар барпо этиш тизимининг пишиқ-пухталигининг яна бир исботи шундаки, унда ижтимоий ва бозор инфратузилмасини ривожлантириш масалалари қамраб олинган. Масалан, ҳар бир қўрғонда намунавий лойиҳалар асосида маиший, савдо, умумий овқатланиш, болалар спорти шохобчалари, умумтаълим мактаби, маҳалла гузари, минибанк, милиция таянч пункти қурилиб, фойдаланишга топширилаяпти. Намунавий лойиҳалар асосида қурилаётган уйлар қишлоқ аҳолисига бўлган ғамхўрликнинг ёрқин кўриниши бўлиб, одамларнинг турмуш шароитини тубдан яхшилашга хизмат қилаяпти. Шу ўринда таъкидлаш керакки, қурилиш материалларининг аксарияти вилоятнинг ўзида ишлаб чиқарилаётгани пудратчилар томонидан ишнинг ўз вақтида бажарилиши ҳамда уйлар таннаrxини арзонлаштиришда муҳим омил бўлмоқда. Қисқача айтганда, намунавий лойиҳалар асосидаги уй-жойлар қурилиши мамлакатимизда обод турмуш шароитини яратиш мақсадида изчил амалга оширилаётган ислохотларнинг узвий бир қисми бўлиб, халқимиз бунёдкорлик салоҳияти, иқтисодиётимиз қудратининг амалий ифодасидир. Бу тураржойлар ободликнинг чинакам тимсоли сифатида қишлоқ аҳолисининг ҳаёт даражасини юксалтиришга, оилаларнинг фаровон ҳаёт кечиришига хизмат қилиши муқаррар. Бош режасиз қурилган уй-жойларни коммунал қулайликлар билан таъминлаш, ичимлик суви тармоғига, электр энергияси ва газ тармоғига улаш борасида жиддий муаммолар пайдо бўлар эди. Ҳозирги вақтда Ўзбекистон аҳолисининг қарийб 50 фоизи, яъни 15 миллионга яқин одам қишлоқ жойларида истиқомат қиляётганини ҳисобга

оладиган бўлсак, бугунги кунда қишлоқ жойларини замонавий уй-жой билан таъминлаш муҳим йўналишлардан бири ҳисобланади.

Жиззах вилоятида ташкил этилган “Жиззах” маҳорат индустриал зонани ташкил қилиниши натижасида инвестиция киритилиши натижасида қурилиш материалларини ишлаб чиқариш суръатларини ошириш қишлоқ жойларида намунавий лойиҳалар асосида уй қурилишини амалга оширишда муҳим саналади.

Қишлоқ жойларида намунавий лойиҳаларни қуриш коммунал хизмат кўрсатишни яхшилашни тақозо этади. Бизнинг фикримизча, Зомин туманида коммунал хизмат кўрсатишни бошқаришни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари сифатида қуйидагиларни амалга ошириш лозим:

1) Бошқарув ва хизмат кўрсатиш вазифаларини ажратиш, бу асосда қуйидагилар ўртасида ўзаро муносабатлар тизимини ташкил қилиш:

- мулк эгаси ва (ёки) бошқарувчи ташкилот (буюртмачи);
 - коммунал хизматлар кўрсатувчи пудрат ташкилотлари (таъминотчилар);
 - коммунал муносабатлар соҳасида давлат назоратини амалга ошириш учун ваколатли органлар.
- Уй-жой коммунал хўжалик объектларини бошқаришнинг самарали шакли сифатида мулкни ишонч асосида бошқариш кўзда тутилган.

2) Уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш соҳасида рақобат муҳитини ривожлантириш.

Коммунал хизмат кўрсатишни ислоҳ, қилишнинг энг муҳим йўналиши-бу энг мақбул нархларда бажарилаётган иш ва хизматларнинг зарур сифати ва ҳажмини таъминлашга имкон берувчи коммунал муносабатларда рақобат муҳитини яратиш ва монополиядан чиқариш ҳисобланади.

Бу вазифаларни қуйидаги йўллар билан ҳал этиш режалаштирилган:

- уй-жой мулк эгалари ва бошқарувчи ташкилот (буюртмачи) томонидан уй-жой-коммунал объектларни ривожлантириш ва хизмат кўрсатишга буюртмаларни шакллантириш, коммунал хизматлар кўрсатиш учун пудрат ташкилотларини мулкчилик шаклидан қатъий назар жалб қилиш;

- шартномалар асосида кўрсатилган хизматлар учун ҳисоб-китоб тизимини такомиллаштириш, шунингдек, шартнома мажбуриятларини бузганлик учун иқтисодий ва маъмурий жазо чораларини қўллаш;
- уй-жой фондида хизмат кўрсатиш учун муқобил корхоналарни ташкил қилиш, хусусий бошқарув компанияларини ташкил қилиш ва ҳалол рақобатнинг ривожланиши йўлидаги тўсикларни бартараф қилиш йўлидаги, уй-жой соҳасида рақобат муҳитини яратиш ва ривожлантиришни рағбатлантириш;
- рақобатни ривожлантириш, махсус ишларни бажариш, жумладан лифт хўжалигига хизмат кўрсатиш бўйича конкурслар ўтказиш;
- кўрсатилаётган хизматлар сифати бўйича давлат стандартларини жорий қилиш;
- коммунал хўжалиги корхоналари фаолияти тўғрисидаги маълумотларни таҳлил қилиш ва мониторинг ўтказиш мақсадида, тартибга солиш ва назоратни амалга оширувчи муассасаларга техник ёрдам кўрсатиш;
- фаолият соҳасидаги индикаторлари бўйича очиқ ҳисоботлар тақдим этиш мақсадида, корхоналарга асбоб-ускуналар тақдим этиш ва техник ёрдам кўрсатиш.

Шу билан бирга, уй-жой коммунал хўжалигининг айрим соҳаларида рақобат муҳитини яратиш имконияти мавжуд, бунинг учун асосий ва ёрдамчи фаолият бўйича вазифаларни тақсимлаш йўли билан таркибий ўзгаришларни амалга ошириш зарур (санитария тозалаш ва маиший чиқиндиларни утилизациялаш, ободонлаштириш, турли маросим хизматларини кўрсатиш).

3) уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш соҳасида давлат назорат тизимини оптималлаштириш. Уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш соҳасида давлат назорати ва тартибга солишнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

-уй-жой коммунал хизматларнинг истеъмолчиларига, белгиланган стандартлар даражасида кафолатланган хизмат кўрсатишнинг таъминланишини назорат қилиш;

- мажбурий хизмат кўрсатиш лозим бўлган коммунал хизматлар истеъмолчиларининг устувор гурухлари, кўрсатилаётган хизматлар минимал даражаси ва истеъмол меъёрларини белгилаш;

- сув, газ ва бошқа энергия воситалари сарфини тартибга солиш ва якка тартибда ҳисобга олиш жихозларини жорий қилиш бўйича чора-тадбирларни мувофиқлаштириш.

4) Тарифнинг шаклланиши ва молиялаштириш тизимини оптималлаштириш.

Мавжуд нархни шакллантириш тизимида корхоналар ресурсларни тежайдиган чора-тадбирлар ўтказишдан манфаатдор эмас, чунки корхона энергияни тежайдиган ва бошқа чора-тадбирлар ҳисобига таннархни камайтириш билан у тарифларни камайтиришга мажбур бўлади ва олинган тежамкорлик корхона фойдасига киритилади ва солиқларни тўлашга кетади. Тартибга солинадиган тарифларни шакллантиришнинг харажатлар усули ва чекланган рентабеллик коммунал корхоналарнинг фаолият самарадорлигини оширишга рағбатлар яратмайди, чунки харажатларнинг ўсишини тарифларнинг ўсиши қоплаган бир пайтда, харажатларнинг камайиши тарифларнинг камайишига олиб келади. Бундай ёндашув корхонанинг харажатларини камайтиришдан эмас, балки ўсишидан манфаатдор бўлишига олиб келади. Норматив таннархдан таърифларни шакллантириш учун база сифатида фойдаланиш таъриф структураси кўп энергия талаб қиладиган, эскириб қолган технологик асбоб-ускуналар ва бошқа асосий воситаларнинг мавжудлиги туфайли корхонанинг реал молиявий эҳтиёжларига мос келмайди.

Тартибга солиш тизими қуйидаги асосий тамойилларга асосланиши лозим:

- корхона инвестициялардан иктисодий самарадан, кредитлар ва фонизларни кондириш учун фойдаланиш имкониятига эга бўладиган давлат тарифни тартибга солиш тизимини яратиши зарурати;

- коммунал корхоналар фаолиятини олдиндан айтиб беришни таъминлаш, уларнинг инвестицияларни жалб қилиш хусусиятларини ошириш ва қарзга олинган капитал қийматини пасайтириш мақсадида тарифлар ўзгаришининг изчиллиги ва башорат қилиниши;

- ҳар бир истеъмолчининг, жумладан, бутун жамиятнинг ишончига эришишга имкон берувчи тарифларнинг аниқ ва равшанлиги;

- таърифларни белгилашнинг аниқ тартибини жорий қилиш ва тарифларни белгилашнинг равшанлиги ва стандартланган жараёнларини (молиялаштириш ва нарх шаклланишини компьютер ёрдамида моделлаштириш), амалий воситаларини ишлаб чиқиш;

- молиявий моделлаштириш тартибини жорий қилиш. Бундай тартибни жорий қилиш учун корхоналар ходимларига техник ёрдам кўрсатиш, ўқитиш.

Хизматлар кўрсатиш бўйича фаолиятни, шунингдек, ҳукумат ижроия органларининг хизматлар соҳасини тартибга солиш бўйича фаолиятдан ажратилиши лозим. Коммунал хизматларни таъминлаш бўйича тартибга солувчи орган ваколатлари доирасида, монополист корхоналар хизматлари учун тартибга солинадиган нархларни белгилашдан ташқари, юқорида қайд этилганидек, бир қатор тартибга солинадиган ва бозор нархларини қамраб олиши мумкин бўлган коммунал хизматлар бўйича таърифлар кириши лозим. Тартибга солинадиган таърифларни шакллантиришнинг умумий тамойиллари ва усулларини белгилашда қуйидагиларни аниқлаш зарур:

- тартибга солиш даври - яъни белгиланган тариф ёки тартибга солинадиган нархнинг амал қилиш даври;

- тартибга солинадиган давр давомида қайта кўриб чиқилиши мумкин бўлган шароитлар;

Тариф ёрдамида тартибга солишнинг манфаатдор томонлар учун ҳар томонлама имконлилигини шунингдек, истеъмолчиларнинг вакилларини

(истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш жамиятлари) тартибга солиш жараёнига жалб қилиш тартибини таъминлаш зарур. Тартибга солиш тизими, тартибга солувчи органнинг қабул қилинаётган қарорлари учун жавобгарлигини кўзда тутиши лозим. Бу тартибга солувчи органнинг қабул қилинган қарорлари учун ҳисобот шакллари, шунингдек тартибга солувчи орган қарорлари устидан шикоят қилиш қоидаларининг мавжудлиги билан таъминланиши лозим.

Коммунал хизмат кўрсатиш тизимини ислох, қилишнинг янги босқичининг хусусияти, нархларнинг шаклланиши тактикасини аҳоли реал даромадларининг ўсишини ҳисобга оладиган тарифларнинг бир текис ўзгаришига йўналтириш, шу билан бирга, энергия сарфи ва харажатларни камайтириш, коммунал хизматлар кўрсатувчи корхоналарда молиявий оқимлар иқтисодий самарадорлигини ошириш ва оптималлаштириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишдан иборат.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2013 - 2016 йилларда қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини жадал ривожлантириш юзасидан қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” қарорига мувофиқ Зомин туманида хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси объектларини барпо этиш учун қишлоқ аҳоли пунктларидаги давлат мулки бўлган ва фойдаланилмаётган бинолар ва хоналарни тадбиркорлик субъектларига бериш, экологик, тиббий-соғломлаштириш, спорт туризми, шунингдек яқка тартибдаги қишлоқ меҳмонхона уйлари негизида агротуризмни ўз ичига олган замонавий туристик хизматлар турларини устувор ривожлантириш лозим.

Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетидан 2012 йилда ижтимоий соҳага 59,2 фоиз маблағ ажратилиши ушбу соҳани ривожлантиришга асосий эътибор берилаётганини кўришимиз мумкин. Бу ўз навбатида аҳоли тумуш даражаси ва фаровонлигини ошишига, ижтимоий соҳа моддий—техника базасини ривожланишига олиб келади.

Биз битирув малакавий ишимиз доирасида Жиззах вилояти Зомин туманида ижтимоий соҳани ривожланишининг иқтисодий тахлили натижасида қуйидаги хулосага келдик:

1. Жиззах вилоятида газ билан таъминлаш даражаси 93,0 фоиз даражачида бўлган бир вақтда Зомин туманида газлаштириш даражаси 52,8 фоизни ташкил қилиши, коммунал хизматлари борасида амалга оширилиши лозим бўлган чора—тадбирларни амалга ошириш зарурлигини тақозо этади.
2. Зомин туманида ичимлик суви билан таъминлаш даражаси ҳам паст даражада, яъни 48,0 фоизни ташкил қилиши ичимлик суви билан аҳоли таъминлашга асосий эътибор қаратиш лозимлигини кўрсатади.
- 3.Замонавий талаблардан келиб чиққан ҳола, сув билан таъминлашни амалга оширишда сув ҳисоблагичларини ўрнатиш ва аҳолини тежамкорлик билан сувдан фойдаланиш мақсадида реклама ва тарғибот ишларини амалга ошириш зарур.
4. Зомин туманида 9 та коллеж фаолият юритиб, уларни келгусида фаолиятларини фаоллаштириш мақсадида ижтимоий инфратузилмалар ҳолатига жиддий эътибор қаратиш, коллежларни битирган талабаларни иш билан таъминлашда ишлаб чиқариш билан ташкил қилинган ҳамкорликни ривожлантириш.
5. Зомин туманида 25 та қишлоқ врачлик пунктлари мавжуд бўлиб, уларда фаолияти юритаётган шифокор ва ўрта тиббий ходимлар малакасини оширишда вилоят марказларида малака ошириш курсларига боришларини таъминланиши тиббий хизматлар сифатини оширишга олиб келади.

Умуман олиб караганда, Зомин туманини ижтимоий соҳасини иқтисодий таҳлил қилиш натижасида қуйидаги тавсияларни бердик:

1. Зомин туманида 1 та ҳам меҳмонхона мавжуд эмаслигини ҳисобга олган ҳолда, ушбу ҳудудда меҳмонхона қурилишини ташкил қилиш ва туризм соҳаси имкониятларидан кенг фойдаланиш.

2. Зомин туманинг табиий–иқлимий шароитидан келиб чиққан ҳолда, унинг рекреацион салоҳиятидан фойдаланиш орқали туристларни жалб қилиш ва унинг натижасида хизмат кўрсатиш соҳасида аҳоли бандлигини ошириш. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, туризм соҳасида яратилган 1 та иш жойи қўшимча равишда 7 та хизмат кўрсатиш соҳасидаги бандликни таъминлайди. Демак, юқоридагиларни ҳисобга олсак, мавжуд имкониятлардан самарали фойдаланиш орқали маҳаллий бюджет даромадини ошишига ва ижтимоий мақсадлар учун харажатларни таъминлаш учун зарур моддий ресурсларга эга бўлиш имконига эга.

3. Ижтимоий соҳани ислоҳ этишда биринчи навбатда кадрлар сиёсатига алоҳида аҳамият қаратиш лозим. Бу эса таълим тизимини инновацион иқтисодиётга мос ҳолда ривожланиб боришини тақозо этади.

4. Мажбурий профилактикани янада кучайтириш орқали ижтимоий хавфли касалликлар касалликларни юзага келиши ва тарқалишини олдини олиш.

5. Инсон ривожланиши нуктаи назаридан аҳолининг барча қатламларининг соғлиқни сақлашдан баҳраманд бўлишини таъминлаш.

6. Ижтимоий соҳани ислоҳ этишнинг устувор йўналиши сифатида ушбу соҳа сифат кўрсаткичларини янада ошириш лозим.

Ўзбекистон Республикаси Қонунлари

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.— Тошкент: “Ўзбекистон”, 2010 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Фуқороларнинг жамғариб бориладиган пенсия таъминоти тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида. — «Халқ сўзи», 2005 й., 23 сентябрь.
3. Ўзбекистон Республикаси «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида»ги қонуни. Халқ сўзи, 1998 йил, 2 март.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисидаги қонуни» - Т.: Ўзбекистон, 1997 йил.
5. «Ўзбекистон Республикаси фуқароларини соғлиғини сақлаш» тўғрисидаги қонуни. Халқ сўзи, 1996 йил, 18 ноябрь.
- 6.«Ўзбекистон Республикаси пенсия таъминоти тўғрисида»ги қонуни. Халқ сўзи, 1993 йил, 14 сентябрь

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармон ва қарорлари

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2013–2016 йилларда қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини жадал ривожлантириш юзасидан қўшимча чора–тадбирлар тўғрисида” ПҚ– 1957–сонли Қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2011–2015 йилларда ёлғиз кексалар, пенсионер ва ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилишни янада кучайтириш бўйича қўшимча чора–тадбирлар тўғрисида” ПҚ– 1542–сонли Қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг 2009 – йилги асосий макроиктисодий кўрсаткичлари прогнози ва Давлат бюджети параметрлари тўғрисида”ги ПҚ– 1024–сонли Қарори.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. “Баркамол авлод йили“ Давлат дастури тўғрисида. 2010 йил 27 январь, ПҚ–1271–сон.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарорлари

11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. “Таракқиёт учун озиқ-овқат” дастури доирасида “Соғлиқни сақлашнинг бошланғич бўғинида аҳолига тиббий ёрдам кўрсатиш сифатини оширишга ва тез тиббий ёрдам машиналарини жиҳозлашга кўмаклашиш” лойиҳасини молиялаштириш тўғрисида / Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2013 йил 14-сон, 182-модда.

12. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. 2012 йилда Республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2013 йилда иқтисодиётни барқарор ривожлантиришнинг энг муҳим устувор вазифалари тўғрисида. 2009 йил 21 январ.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари ва нутқлари

13. Каримов И.А. Бош мақсадимиз-кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш / Халқ сўзи, 2013 йил 19 январ.

14. Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз таракқиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади.-Т.: Ўзбекистон, 2012. 20-б.

15. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида.-Т.: Ўзбекистон, 2011.

16. “Асосий вазифамиз — таракқиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир”. — Президент Ислам Каримовнинг 2009 йилнинг асосий якунлари ва 2010 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси / Халқ сўзи, 2010 йил 30 январь.

17. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси (Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза) / Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябрь.

18. Каримов И.А. Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараккиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади.—Т.: Ўзбекистон, 2011.
19. Каримов И.А. Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари.—Т.: Ўзбекистон, 2009.
20. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт —пировард мақсадимиз.—Т.: Ўзбекистон, 2000.
21. Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. Асарлар, 7—жилд.—Т.: Ўзбекистон, 1999.
22. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида.—Т.: Ўзбекистон, 1995.
23. Каримов И.А. Ўзбекистон —бозор муносабатига ўтишнинг ўзига хос йўли—Т.: Ўзбекистон, 1993.

Дарслик ва ўқув қўлланмалар

24. Абулқосимов Ҳ. Ўзбекистонда иқтисодий ислохотлар.—Т.:Akademiyа, 2008.
- 25.Беркинов Б.Б, Каланов Б.З, Каланова М.З, Махмудов М.Ф Экономика социальной сферы : Т: ТДИУ 2010 й.
26. Ваҳобов А. Бозор муносабатларига ўтиш босқичидаги кўп укладли иқтисодиёт ва унинг такроран ҳосил бўлиши. – Т.: Молия, 2002— Б.45.
- 27.Ишмухамедов А.Э., Каланов Б.З., Каланов М.З., Суннатов М.Н. Ижтимоий соҳа иқтисодиёти.: Т: ТДИУ 2009 й.
- 28.Каланов Б.З., Каланова М.З., Мухамеджонов Г.Я “Ижтимоий соҳа иқтисодиёти” ўқув курси бўйича ўқув услубий мажмуа. Услубий қўлланма. “Иқтисодий таълимда ўқитиш технологияси” тўплами. Т.ТДИУ 2008. 160 б.
- 29.Каланова М.З. “Местный рынок труда: изучение, оценка, предложения по улучшению использования трудового потенциала” мавзуси бўйича ишлаб чиқилган кейс – технология. Услубий қўлланма. Т.ТДИУ 2008й. 24 б.

30. Бу муқаддас Ватанда азиздир инсон. Ўзбекистоннинг 19 йил мустақил тараққиёт йўлида жамиятни модернизациялаш ва иқтисодий инновацион ривожлантиришнинг дадил одимлари ва муваффақиятлари: талаба ёшлар ва кенг жамоатчилик билан учрашувларда фойдаланиш учун ижтимоий—иқтисодий ва маънавий —маърифий мавзуда илмий—оммабоп рисола. — Т.: Иқтисодиёт.—2010.—148 б.

31. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг БМТ саммитининг Мингйиллик ривожланиш мақсадларига бағишланган ялпи мажлисининг нутқини ўрганиш бўйича ўқув—услубий мажмуа, Т.: “Иқтисодиёт” 2010.

32. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий—иқтисодий ривожланиш якунлари ва 2011 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси мажлисининг “Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув—услубий мажмуа, Т.: “Иқтисодиёт” 2011.—376 б.

33. Клас Э. Эффективная экономика – шведская модель. – М.: Экономика, 1991–С.4.

34. Экономическая цена социальной политики. Актуальные проблемы Европы. Экономика, политика, идеология. Вып.1 М.,1991– С.212.

35. Игнатов В.Г., Батурин Л.А., Бутов В.И. Экономика социальной сферы. Ростов на Дону, 2004.

36. Хашимов П.З. Экономика социальной сферы. Т.: НУУз, 2008, С.371.

37. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь.— М.: ИНФРА.2010. С.371
38. Мирзаев Ш.А. «Пути усиления адресности социальной защиты населения в условиях переходной экономики» (на материалах Узбекистана) // автореферат дис. , Ташкент—2006.
39. Таджиддинов О. Эффективность бюджетных расходов на здравоохранение // Бозор, пул, кредит, 6, 2010, Б.61
40. Г.Қосимова Маҳаллий бюджетларда ижтимоий хизмат соҳаси харажатларини бошқариш // Ўзбекистон иқтисодий ахборотномаси, №1, 2011, Б.54.

Статистик маълумотлар тўпламлари

41. Ўзбекистоннинг 2011 йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиш кўрсаткичлари —Т: Ўзбекистон, 2012 .
42. Ўзбекистон иқтисодиёти. Ахборот таҳлилий шарх. 2009. Т.: 2010.
43. Социальное развитие и уровень жизни в Узбекистане 2011. Т.: 2012.

Интернет сайтлари

45. Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси расмий сайти:
<http://www.stat.uz>.
46. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги расмий сайти:
<http://www.mineconom.uz>.
47. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти:
<http://www.mf.uz>.
48. TDIU rasmiy sayti: <http://www.tsue.uz>.